

ŽMONĖS IŠ LIETUVOS – PASAULIUI: JUNGTINIŲ TAUTŲ DARNAUS VYSTYMOSI TIKSLAI IR VYSTOMASIS BENDRADARBIAVIMAS

Nacionalinė nevyriausybinių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma (NNVBO Platforma)
Vilnius, 2019

Maketavo Eglė Jakelaitytė

Viršelis © Arturo Esparza / Unsplash.com

Leidinys parengtas įgyvendinant projektus „Darnaus vystymosi tikslų ambasadoriai“ ir „Europe in the World – Engaging in the 2030 Sustainable Development Agenda“ (projekto nr. CSOLA/ 2017/388-064). Europos Komisijos (EK) ir Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos ministerijos (LR URM) parama šio leidinio parengimui nereiškia jų pritarimo turiniui, už kurį atsakingi jo autoriai. EK ir LR URM negali būti laikomi atsakingi už leidinyje pateikiamos informacijos naudojimą.

NNVBO PLatforma perteikia informaciją gautą interviu metu, tačiau tai nebūtinai atspindi organizacijos poziciją ir politikos formavimo kryptis. Šis leidinys turėtų būti vertinamas kaip individualių ekspertinių pastebėjimų rinkinys.

© Evie Shaffer / Unsplash.com

2015 m. rugsėjį Jungtinių Tautų, tarp jų ir Lietuvos, priimtoje Darnaus vystymosi darbotvarkėje iki 2030 metų, kurioje įvardyta 17 darnaus vystymosi tikslų, kuriuos žmonija įsipareigojo pasiekti (sau ir dėl savęs!), svarbiausias sakinys – „Nei vieno nepalikti nuošalyje“. Tai reiškia, kad visi žmonės pasaulyje yra lygūs ir visi turi turėti tokias pačias galimybes gyventi saugiai, sočiai ir oriai. Realybė, deja, visai kitokia – bet būtent jai pakeisti ir skirta Darbotvarkė, kuriai įgyvendinti liko maždaug dešimtmetis. Įgyvendinti ne tam, kad užsidėtume pliusiuką, o tam, kad kardinaliai pakeistume apatija ir išnaudojimu grįstą *status quo* ir užtikrintume, kad ir po mūsų ateinančios kartos turėtų planetą, kurioje įmanoma – ir saugu – gyventi.

Pasaulis nėra neatrasta / egzotinė šalis, kaip paviršutiniškai teigiama populistiniuose žiniasklaidos reportažuose; o Lietuva nėra nei pasaulio centras, nei jo užkampis. Lietuva tiesiog yra, kaip yra ir kitos šalys. Tai ir yra pasaulio grožis. Žinoma, galime save tapatinti su gimimo vieta ar viena iš daugybės joje gyvuojančių kultūrų, tačiau žmonių gyvenimo ir įvairiausių tarpusavio santykių tokios dirbtinės sienos jau seniai neriboja: jos neapibrėžia mūsų teisių ir pareigų pasaulyje.

Žmonės iš Lietuvos į kitus kraštus vyksta ne tik (užsi)dirbti ar atostogauti. Esame ne tik emigrantai ir ne tik turistai – esame integrali pasaulio dalis, tad mums turėtų būti ne vis vien, koks tas pasaulis yra, kokia jo realybė ir kaip galime jį pagerinti – ne tik sau, bet ir kitiems. Visiems. Integrali ekonomika ir mūsų gerovė, kurią patys kuriame savo šalyje, taip pat glaudžiai susijusi su tuo, ką gauname už savo šalies sienų.

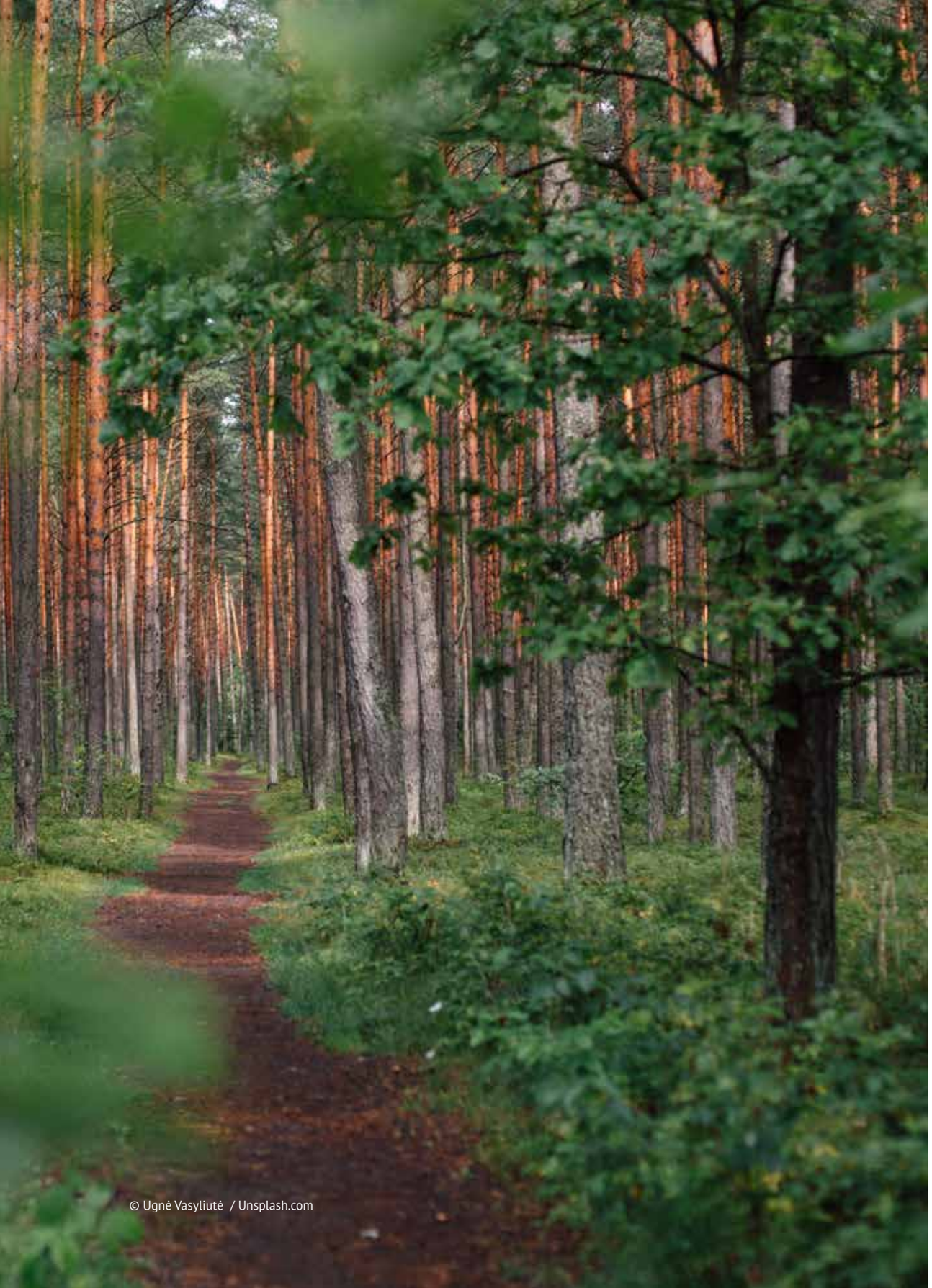
Tarp mūsų yra žmonių, kurie savo kasdiene veikla prisideda prie geresnio rytojaus kūrimo; ne dažnai apie juos girdime. Jų būstinė nėra Lietuvoje, jie veikia globaliu lygiu. Ir tai nėra mūsų silpnybė (čia akmenėlis į samprotavimų „kam gelbėti pasaulį, kai ir pas mus blogai“ daržą), o atvirkščiai – stiprybė ir pasididžiavimas. Todėl norime daugiau kalbėti apie lietuvius pasaulyje ir jų indėlį vystymo(si) ir bendradarbiavimo sferose.

Jūsų rankose – pirmasis leidinys, iš darnaus vystymosi ir vystomojo bendradarbiavimo perspektyvos pristatantis globalius Lietuvos žmones pasaulyje. Tarsi nedidukė XXI a. antrojo dešimtmečio enciklopedija, kupina įvairiausių patirčių, įkvepiančių minčių bei nuostabių pasiekimų, o svarbiausia – parodanti, kad tarp mūsų yra tokių, kurie ne tik aiškiai suvokia būtinybę spręsti globalinius ir tarpusavyje susijusius iššūkius, bet ir turi ryžto, talento bei įgūdžių tai daryti. Jie nelaukia, kol atvyks koks nors išgalvotas gelbėtojas ir viską sutvarkys. Ne. Jie supranta, kad sėdint rankas sudėjus ir dejuojant niekas nepasikeis, kad reikia kolektyviai bendradarbiaujant imtis realių veiksmų.

Kviečiame susipažinti!

Kadangi JT darnaus vystymosi tikslai yra nedalomi, tai ir mūsų pašnekovų veiklos neapsiriboja viena sfera. Juk viskas pasaulyje yra tarpusavyje susiję, tad, pvz., pradėjus kalbėti apie vandenį savaime iškyla sveikatos ir gamtosaugos klausimai, o palietus nelygybės temą – ir švietimo, ir deramo darbo, ir išteklių prieinamumo, ir lyčių aspektai. Šio leidinio herojai pasirinko skirtingus būdus veikti ir gyventi, net nebūtinai tiesiogiai nusiteikę įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus. Tačiau tai tik dar kartą parodo, kad turime dirbti visais frontais, susitelkę, padėdami vieni kitiems. Tik taip ko nors pasieksime. Ne karu, o bendradarbiavimu – juk žmonija tai darė visą savo istoriją, ir tik bendradarbiavimo dėka šiandien esame.

„Aš žinau, kas esu, tačiau savęs supratimas ne užveria kitam, kitokiam, bet priešingai, atveria, – yra sakęs šviesaus atminimo keliautojas, fotografas Paulius Normantas. – Ir nuo to aš tik laimiu.“ Mums visiems linkime to paties: suprasti save, atsiverti kitiems ir taip įprasminti mūsų bendrą buvimą šioje Žemėje, kuri mums yra vienintelė. Kitos neturime, tad mūsų visų atsakomybė yra užtikrinti, kad ir po mūsų ji išliktų gyvenama.

© Ugnė Vasyliutė / Unsplash.com

Akad., prof. emeritas,
habil. dr. JURGIS KAZIMIERAS STANIŠKIS
KTU Aplinkos inžinerijos instituto mokslo vadovas
JT Globalaus darnaus vystymosi nepriklausomos mokslininkų grupės narys

„2016 m. JT atrinko 15 mokslininkų iš viso pasaulio – tarp jų ir mane – ir davė užduotį per trejus metus parengti mokslu pagrįstą požiūrį į darnaus vystymosi tikslus, jų įgyvendinimo priemones bei rekomendacijas valstybėms, kaip elgtis, kad 2030 m. pabaigoje tikslai būtų įgyvendinti. Iš mūsų, kaip mokslininkų, buvo reikalaujama idėjų, o visą techninį ir biurokratinį darbą atliko kiti specialistai. Projekte buvau atsakingas už ekonomiką, vartojimą ir gamybą, technologinį vystymąsi, infrastruktūrą – inžinerinius dalykus, kurių darnaus vystymosi tiksluose labai daug. Dirbome konsensuso principu – sutarėme, kad visi penkiolika mokslininkų pasirašome už kiekvieną žodį. Ataskaita oficialiai pristatyta JT Generalinėje asamblėjoje 2019 m. rugsėjo 23–25 dienomis.

Ataskaitoje parodome, kad mums – pasauliui – realiai kažką pakeisti liko dešimt metų. Jei per šį laikotarpį savo veikloje ir gyvenime nieko esminio nekeisime, tik imituosime kaip dabar, po dešimties metų pasauliniu mastu prasidės negrįžtami procesai. Ne šiaip kokie, o **negrįžtami**: ką prarasim – prarasim amžiams. Tai vyksta jau dabar, bet kol kas tik atskiruose kraštuose, ne globaliai. Rengdami ataskaitą turėjome priėjimą prie visos pasaulinės informacijos iš įvairių JT organizacijų ir Pasaulio banko. Išanalizavę duomenis pamatėme, kad šiuo metu esminiai dalykai – tarp jų bioįvairovė, gamyba ir vartojimas, nelygybė ir atskirtis, klimato kaita – eina ne į tą pusę. Tos problemos didėja ir blogėja. Pamatęs tokius faktus pradedi tikėti A. Einšteinu, kuris sakė, kad amžini yra tik du dalykai – Visata ir žmonių kvailumas, nors dėl Visatos nebuvo tikras. Tai trumparegiško žmonių mąstymo rezultatas.

Gamta ilgai neparodo, kaip jai blogai, dėl to į įspėjimus tiesiog numojama ranka. Bet istorija pateikia pavyzdžių. Teorijos, kad civilizacijos žlugo dėl neatsakingo žmonių elgesio su gamta, ypač įtikinamos Gvatemaloje, Velykų saloje ir kitur. Iš tų teritorijų žmonės kadaise pasitraukė; neaptikta jokių karo, konflikto požymių – jie tiesiog dingo. Matyt, traukėsi, ieškojo, kur dar galima išsimaitinti, išlikti, arba susinaikino. Tokių pavyzdžių begalė, ir jie tik aštrės. Neseniai lankiausi upių deltoje įsikūrusiame Bangladeše, kur žemės derlingos, viskas puikiai auga. Teritorija dukart didesnė už Lietuvą, gyventojų – 160 milijonų. Vandenyno lygis kyla, užlieja žemes, o už nugaros – Himalajai. Tai kur tiems žmonėms dingti? Apie 40 proc. žmonijos gyvena pakrantėse. Kur jiems fiziškai pasidėti, vandeniui užliejus jų namus?

1987 m. paskelbtoje ataskaitoje „Mūsų bendra ateitis“ pateiktas labai geras darnaus vystymosi apibrėžimas. Jo idėja ta, kad reikia gyventi taip, kad ir ateinančios kartos turėtų lygiai tokias pačias galimybes gyventi. Tai morališkai įpareigojanti koncepcija, nurodanti, kad turime taip tvarkytis, kad po savęs paliktume ir kitiems. Pasaulis mums visiems priklauso vienodai. Visi turime vienodas teises ir turime turėti vienodas galimybes. Tai reiškia, kad turi pasikeisti pats mūsų vystymosi tikslas. Dabar vystymosi centre yra pelnas ir pinigai, o turi būti žmogus. Ant namo sienos Sardinijoje parašyta: „Kai nukirsi paskutinį medį ir suvalgysi paskutinę žuvį, tu suprasi, kad pinigai yra nevalgomi.“ Tai gili mintis. Mes iki šiol kažkodėl nesuprantame, kad tarp BVP, kuris yra nevykęs vystymosi rodiklis, ir gyvenimo kokybės nėra tiesioginės koreliacijos. Todėl turime perorganizuoti visą savo mąstyseną, elgseną bei veiklą ir pagrindiniu dalyku laikyti ne pinigus, o žmogų ir jo gyvenimo kokybę.

Kaip tai įmanoma šiuolaikinėje ekonominėje sistemoje? Rinka savaime nėra blogis – nuo seno žmonės taip bendradarbiauja, realizuoja savo veiklos produktus. Tačiau ji turi būti reguliuojama, prekybos centrų ir bankų veikla neturi būti sureikšminta, reikia panaikinti neteisingas subsidijas, kurios dažniausiai sužlugdo smulkų vietinį verslą ir iškreipia tą pačią rinką. Reikia skubiai peržiūrėti neetiškos reklamos, rinkodaros ir žiniasklaidos poveikį žmonių elgsenai ir vartojimui. Televizijos nežiūriu dvidešimt metų ir kitiems siūlau: nežiūrėkit – pradėsit mąstyti savo galva. Juk užuot laiką leidus prie televizoriaus, galima grožėtis pasauliu ir ieškoti būdų, kaip tą grožį išsaugoti.

Lietuvos prioritetas taip pat turi būti darnus vystymasis. Turime gražią gamtą, gausius ir kokybiškus išteklius (vanduo, miškai, dirvožemis), esame patogioje geografinėje vietoje, mūsų nedaug – bet visa tai nėra mūsų nuopelnas. Kodėl susitaikome su tuo, kad Nemune ar Baltijos jūroje dėl taršos nebebus galima maudytis, kad Kuršių marių žuvies nebegalima valgyti, kad užterštoje dirvoje augs pavojingi sveikatai produktai? Į aplinką reikia žiūrėti plačiau. Turime keisti savo bendravimą ir tarpusavyje, ir su gamta. Štai Suomijoje moksleiviai didžiąją pamokų dalį praleidžia gamtoje – ir pasirodo, kad dėl to gerokai sumažėja jų agresija. Prisilietimas prie didelio medžio į vietą pastato žmogaus ego, jis suvokia visoje bioįvairovėje esantis tik viena iš daugybės rūšių.

Gamta yra svarbus ir galingas faktorius. Tačiau pasaulyje situacija tokia, kad visos taršiausios ūkio šakos – kasyba, žemės ūkis ir energijos gamyba – yra subsidijuojamos. Subsidijas būtina transformuoti kartu su mokesčių nemokėjimo schemomis. Socialinėms problemoms spręsti reikalingi finansiniai ištekliai, o šie iš esmės ateina per mokestinę sistemą, kurioje šiandien didžiausi mokesčių mokėtojai sugeba jų išvengti.

Atskirtis yra daugiaplanė problema, susieta praktiškai su visais Darbotvarkės iki 2030 metų tikslais: visų pirma tai orus darbas ir į žmogaus gyvenimo kokybę orientuota ekonominė sistema, kokybiškas išsilavinimas ir sveikatos priežiūra, lyčių, rasės ir amžiaus lygybė, saugi gamtinė aplinka ir jos teikiamos paslaugos. Kaip atsitiko, kad pasiekę tokį išsilavinimą ir išsivystymą šiandien dirbame ilgiau nei viduramžių valstietis? Čia reikalingi labai drąsūs, esmingi žingsniai. Įvairių pašalpų, pinigų krepšelių dalybos bei kitos kosmetinės priemonės atskirties problemos neišspręs, nes kalbant apie skurdą, reikia kalbėti iš esmės apie viską. Juk skurdas yra rezultatas – ne priežastis, o pasekmė šiuolaikinio „vystymosi“. A. Einšteinas sakė, kad sistema, kuri atvedė prie blogų pasekmių, pati savo klaidų išspręsti negali. Tad jei pripažįstame, kad skurdas yra esamos ekonominės sistemos pasekmė, tai ne ką kita, o tą sistemą ir reikia keisti.

Be to, negalima kalbėti apie atskirtį, nevertinant vartojimo ir gamybos principų, technologijų vystymosi. Beje, nuogąstaujama, kad modernių technologijų – medicinos ir kitų – vystymasis atskirtį dar labiau didins, nes kuo technologijos sudėtingesnės ir brangesnės, tuo labiau jos tarnaus tik turtingiesiems. Šiandien populiari žiedinė ekonomikos koncepcija taip pat nesprendžia socialinių reikalų – atvirkščiai, didina tik pelną ir iš esmės nesprendžia aplinkos ir socialinių klausimų. Reikia keisti vystymosi vertybes, t. y. tikslo funkcijas ir kriterijus, kadangi pastarieji ir atspindi vertybes. Kitaip tariant, nuo tik pinigais vertinamos sėkmės atsisukame į žmogų, konkurenciją daugelyje atvejų keičiame bendradarbiavimu. Kai kaip tyrėjas dirbau Mančesterio universitete, stebėjau tuometinės Didžiosios Britanijos ministrės pirmininkės Margaret Thatcher reformas, kurių metu ji ignoravo žmonių bendruomenių vaidmenį teigdama, kad pastaroji kaip tokia apskritai neegzistuoja ir kad bendruomenė – tai visuma individų, pasirengusių bet kuriuo momentu vienas kitam gerklę perkąsti. Tai laisvosios rinkos samprata, kuri darnaus vystymosi požiūriu yra keistina. Todėl ir sakome, kad savo veiklas privalome grįsti bendradarbiavimu labiau vystant lokalinį verslą, grįstą vietiniais žmogiškaisiais ir gamtiniais ištekliais. Labai svarbu didinti visos ekosistemos, įskaitant žmoniją, stabilumą ir atsparumą. Tai reiškia, kad šalia šiandien vyraujančio globalaus vystymosi būtų stiprinamas ir puoselėjimas vietinis lygmuo – kad žmonės patys kurtų, augintų ir užsitikrintų savo egzistavimą. Pinigų išsiėmimas bankomate ir apsipirkimas bei pramogavimas prekybos centre negali būti viso šiuolaikinio vystymosi modelio ašimi.

Savo ataskaitoje įrodome, kad pasirinkti įgyvendinti vieną, du ar tris Darbotvarkės iki 2030 metų tikslus yra neracionalu, nes jie vienas nuo kito neatsiejami. Reikia kompleksiškai žiūrėti į darnų vystymąsi ir darnaus vystymosi tikslus ir suvokti juos kaip visumą, remiantis pagrindiniu jų principu – siekti, kad kiekvienas žmogus planetoje galėtų oriai gyventi. Pabrėžiame, kad nėra vieno bendro sprendimo visoms šalims, nes esame nepaprastai skirtingi. Tačiau yra pagrindiniai principai, kurių privalome laikytis.

Labai svarbu išvengti darnaus vystymosi sąvokos ir principų profanacijos. Žodžiai „darna“ ir „tvarumas“ dažnai vartojami ne ten, kur reikia, o bet kur, ypač bandant pateisinti žalingą veiklą. Todėl profanacija yra labai pavojinga – negalima žodžio vartoti nesuprantant, ką jis reiškia, kur tinka ir kur ne, ir negalima supaprastinti darnumo idėjų – tarkime, susikoncentruojant į nežymius, inkrementinius vartojimo ir gamybos įpročių pokyčius. Kaip teigiama matematikoje, ši sąlyga būtina, bet nepakankama. Kitaip tariant, inkrementinės inovacijos mažina nedarnumą, bet tikram darnumui pasiekti šiandien reikalingi sisteminiai pokyčiai.

Jei JT šalys narės ir jų vyriausybės į mūsų ataskaitą pasižiūrėtų rimtai, būtų galima kažką pakeisti, kiekvienas savo valstybėje bandytų imtis veiksmų. Nepaprastai svarbi verslo elgsena darnaus vystymosi požiūriu. Verslas labai galingas visur – ir Lietuvoje, ir tuo labiau ekonomiškai itin stipriose valstybėse. Todėl ataskaitoje visu aštrumu kreipiamės į verslą ir skatiname būti šio lemtingo žmonijai laikotarpio lyderiais keičiant vartojimo ir gamybos įpročius, pasinaudojant jau šiandien žinomais moksliniais metodais. Neišsprendę esminių struktūrinių švietimo, valdymo, vartojimo bei gamybos klausimų, deja, negalime tikėtis laimingos ateities sau ir ypač ateinančioms kartoms. Globalaus darnaus vystymosi ataskaitoje „Ateitis yra šiandien. Mokslas darniam vystymuisi“ įrodome, kad ateinantis dešimtmetis žmonijai bus lemiamas, nes per šį laikotarpį nieko esminio nedarant planetoje prasidės negrįžtami jos degradacijos procesai.

© Marius Čepulis

© https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/blogs.ntu.edu.sg/dist/f/437/files/2012/03/aww1.jpg

© https://www.classicescapes.com/wp-content/uploads/2019/03/Birute-Galdikas-10.jpg

Dr. BIRUTĖ GALDIKAS

Mokslininkė, gamtosauginink ė

Ištraukos iš autobiografijos „Rojaus atspindžiai:
mano gyvenimas Borneo saloje su orangutanais“

(vert. Nida Norkūnienė. Vilnius: Eugrimas, 2011)

Kai nuvykau į praktinio tyrimo lauką, orangutanai Vakarų mokslui buvo nepažįstami.

Aš buvau pasiryžusi išsiaiškinti.

Per pastaruosius dvidešimt trejus metus aš grąžinau daugiau kaip šimtą buvusių belaisvių orangutanų gyventi į laukinę gamtą. Šie orangutanai reiškia šimtą individų, kurie būtų trumpai pagyvenę apgailėtinus gyvenimus, be jokios progos lavinti savo kūnus ir protus.

Jie – mūsų giminaičiai: jie – mūsų šeima*. Šeima, kuri niekad nepaliko Edeno sodo ir todėl niekada neprarado savo nekaltumo; šeima, kuri niekada nesigamino įrankių, niekada nežiebė ugnies ir nežengė į karą. Tai šeima, kuri neieško mokytojų ir šeimininkų, kuriai nereikia atpirkimo, artimiausia mūsų protėviams, jau palikusiems šią Žemę; šeima, nurodanti kryptį, kuria mes einame.

Mano kultūrinis požiūris ir perspektyva kilo iš didžiųjų šiaurės miškų mano protėvių krašte, Lietuvoje, ir mano pačios krašte, Kanadoje. Aš gimiau tyrinėti orangutanus, nes jie, kaip ir aš, yra iš didžiųjų miškų.

Orangutanams gresia išnykimas, nes atogrąžų miškai, kuriuose jie gyvena, iškertami dėl medienos, plantacijų, kelių ir nuolatinės žemdirbystės. Orangutanų motinų žudymas ir orangutaniukų mažylių grobimas dėl prekybos naminiais gyvūnėliais įmanomas tik dėl to, kad suardytas jų gyvenamasis arealas. Kai miškai sunaikinti, kai orangutanai tapę „benamiais“, mirties pažyma jiems išrašyta.

Kaip ir kitos nykstančios rūšys, orangutanai yra žmonių gausėjimo, plėtros schemų ir galių kovos aukos, aukos nepasotinamos globalinės ekonomikos, kuri sukuria godulį, o ne pasitenkinimą, troškimą, o ne laimę. Kartu su kitomis didžiosiomis žmoginėmis beždžionėmis orangutanai yra artimiausi gyvi mūsų giminaičiai. Jie labiau nei kitos rūšys mums primena mūsų vienybę su gamta.

Kova dėl nykstančių rūšių ir jų gyvenamojo arealo išsaugojimo niekada nesibaigia. Priešakinėse gamtosaugos linijose nėra minutinių pertraukėlių, nėra trumpiausių kelių ir labai maža galutinių pergalių.

Po [globotinės] Karos mirties aš likau dar labiau įsitikinusi, kad nepakanka gelbėti pavienius orangutanus. Kiekvienam orangutanui reikia patikimų maisto šaltinių. Orangutanams maistas yra suaugę vaismedžiai, medžiai, kuriems kartais gali būti šimtai metų. Išsaugoti orangutanus reiškia išsaugoti seną augaliją, svarbiausia – atogrąžų miškus. Aš įsitikinau, kad jei atogrąžų miškai, sudarantys vienintelį orangutanų arealą, nebus išsaugoti, daugybė kitų kartų ramiai nueis į užmarštį. Supratau, kad jei noriu sugrąžinti buvusius belaisvius orangutanus į laukinę gamtą, jos turi būti užtektinai, kad jie turėtų kur grįžti.

** Beveik 98 proc. orangutanų DNR sudėtis yra kaip žmogaus.*

1 SUMAŽINTI SKURDĄ

3 GERA SVEIKATA IR GEROVĖ

6 ŠVARUS VANDUO IR HIGIENA

ANDRIUS SLAVUCKIS

Logistikos koordinatorius, „Gydytojai be sienų“ (Médecins Sans Frontières, MSF)

Dirbdamas ekstremaliose situacijose nuolat susiduriu su mažais žmogiškumo stebuklais ir dideliais žygdarbiais, kurie sujaudina iki sielos gelmių. Tai buvo ypač akivaizdu Siera Leonėje ebolos epidemijos metu. Niekad nebuvau matęs tokio susitelkimo bendram tikslui ir tokios vienybės, kokią parodė ebolos kariais save vadinęs vietinis personalas. Labai jaudinomės dėl savo pacientų, alinome save klaustrofobiškuose apsauginiuose kostiumuose kaskart įeidami į aukštos rizikos zoną ir nuoširdžiai džiaugdavomės, kai pacientui pavykdavo nugalėti virusą.

Bet esu susidūręs ir su visišku abejingumu žmonių kančioms, veidmainyste ir žiaurumu. Pavyzdys iš Serbijos–Vengrijos pasienio, kur stengėmės pagerinti neutralioje zonoje įstrigusių šimtų migrantų situaciją. Sunku įsivaizduoti, kad Europoje įmanomos tokios pasibaisėtinos antisanitarinės sąlygos. Tarp dviejų valstybių įsprausti žmonės, šeimos su mažais vaikais ir jas stebintys ginkluoti kareiviai, spygliuotos tvoros, vos vienas vandens čiaupas, jokio tualeto, jokios medicininės pagalbos ir jokių teisių. Tik stebuklo dėka ten nekilo choleros epidemija. Ir serbų, ir vengrų biurokratai akmeniniais veidais vengė pripažinti, jog tai pabėgėlių stovykla, nes tuomet reikėtų ją aprūpinti pagal JT standartus. Patogiau apsimesti, kad problemos nėra.

Darbe laikomės griežtų saugumo taisyklių. Dažnai dirbu ten, kur netinkamas žodis ar veiksmas gali ne tik pakenkti sėkmingam projekto įgyvendinimui, bet ir sukelti rimtų pasekmių kolegų ar mano paties saugumui. Improvizacija ir asmeninė iniciatyva yra sveikintina, jei nesikerta su saugumo taisyklėmis.

Kiekviena patirtis kažko išmoko, ypač tokia, kuri įspraudžia į kampą ir priverčia suktis iš padėties. Manau, kad žmonės kūrybingiausi ekstremaliose situacijose. Būdamas archeologu, niekada negalvojau, kad kažkada mokėsiu įrengti choleros gydymo stovyklą Haityje, statysiu Ebolos valdymo centrą Siera Leonėje, organizuosiu jaunuolių apipjaustymo stovyklas Pietų Afrikoje, įrenginėsiu logistinę bazę pietų Libijos dykumoje, vadovausiu pabėgėlių stovyklos ligoninei Pietų Sudane, organizuosiu tiekimo vilkstines Centrinės Afrikos Respublikos džiunglėse, vesiu mokymus Jemeno logistams, organizuosiu vandens tiekimą Serbijos pasienio zonoje ar montuosiu vandens gręžinius Indijos revoliucinių maoistų teritorijose. Bet daugiausia išmokstu iš misijose sutiktų kolegų. Juos vienija stiprus gailestingumo ir geraširdiškumo jausmas.

Tačiau mes gyvename didžiulės abejingumo pandemijos metu. Šis virusas pamažu apima vis daugiau gyvenimo sričių ir kovoti su juo darosi vis sunkiau. Taip yra dėl neįtikėtinai didelio informacijos perkrovimo: per pastaruosius dešimtmečius pasaulis susitraukė, bet tinkamai į tai reaguoti neišmokome. Man atrodo, kad šiuo metu trypčiojame vietoje, nes mus prilaiko baimė ir neryžtingumas. Tačiau vilties ateičiai suteikia jaunosios kartos ryžtas klimato krizės akivaizdoje.

Prieš 20 metų gelbėti pasaulį gal ir buvo keista, dabar tai – normali praktika. Klimato krizės akivaizdoje kiekvieno iš mūsų pareiga prisidėti prie to, kad mūsų vaikai ar anūkai turėtų kur gyventi normalų gyvenimą. Problemų yra visur. Kiekvienas turime nuspręsti, kur ir kaip norime prisidėti prie jų sprendimo. Dažnai susiduriu su situacijomis, kai aštriai pajuntu, kaip mano stebimi įvykiai galėtų vienaip ar kitaip atsiliepti Lietuvai. Tai buvo ypač akivaizdu ebolos epidemijos metu Vakarų Afrikoje. Juk jei pasaulis nebūtų laiku sureagavęs, virusas galėjo labai greitai išplisti į kitus žemynus.

© BY-NC-ND 2.0

GYTIS DUDAS

Mokslininkas, filogenetikas

Su viskuo, ką matai, kadaise turėjome bendrą protėvį: su grybais, dar seniau – su augalais, su bakterijomis seniausiai. Tačiau virusai nepriklauso toms gyvybės formoms, kurios turi ląsteles ir gali pačios daugintis; jie būtinai turi pasikliauti kokiu nors šeimininku, kurio metabolizmu naudojasi tam, kad pasidaugintų ir išplistų kitur. Virusai yra beveik magiški organizmai – jie dauginasi itin greitai. Pvz., gripo virusas per metus patiria tą patį procentą mutacijų savo genome, kiek tokia rūšis kaip mes per milijoną metų. Efektyvus mutacijų greitis ebolos virusų populiacijoje yra viena mutacija kas dvi savaites. Būtent todėl galima nuskaityti viruso genomą iš skirtingų pacientų ir atsekti, kaip jis plito. Tą ir padarėme ebolos protrūkio Vakarų Afrikoje metu.

Tai, kaip mes nustatėme ebolos viruso plitimą, yra palyginti naujas dalykas epidemiologijoje. Paprastai epidemiologai – mokslininkai, tiriantys infekcines ligas ir kaip geriausia jas sustabdyti – įvykus protrūkiui bando atsekti, kas žmones užkrėtė, nes jie arba geografiškai, arba laiko atžvilgiu yra kažkuo susiję. Tačiau kai ligos protrūkis pasiekia tokį mastą, koks buvo Siera Leonėje – per epidemijos įkarštį per savaitę buvo raportuojama apie 700 ebolos atvejų, – sveikatos darbuotojų komandos neturi resursų atsekti, ką kiekvienas žmogus veikė pastarąsias dvi savaites ir nuo ko užsikrėtė. Užtat sekvenuojant ligą sukėlusį virusą ar bakteriją, t. y. atrandant jo genomo mutacijų sekas, galima atsekti, ar dešimt ligos atvejų sukėlė vienas šaltinis, ar visi dešimt užsikrėtė nuo skirtingų šaltinių. Tokios analizės kaina žymiai mažesnė, nei išleidžiama bandant virusą atrasti įprastiniu keliu, tad toks būdas kovoti su infekcinėmis ligomis kaip standartas bus taikomas ir toliau.

Ebolos epidemijos Vakarų Afrikoje metu įvyko šioks toks lūžis, kai pradėta virusų sekomis dalytis iškart jas gavus. Įprastu būdu, kai vakariečiai atvyksta į šalį, susirenka mėginius, duomenis pasilieka sau ir vėliau išspausdina moksliniame žurnale su savo pavarde, sekų paviešinimas užtruktų keletą mėnesių. Tačiau tada mutavusi virusų populiacija būna paplitusi jau visai kitur, ir tavo sekos lieka tik akademinis pratimas. O čia atrodė, kad galėsime akademinį pratimą integruoti į realią ligos intervenciją, nes pagaliau visi suprato, jog sekų neviešinti yra tiesiog morališkai nepriimtina. Deja, grįžome į tą patį tašką: vyksta jau kelintas ebolos protrūkis Kongo Demokratinėje Respublikoje, ir nors virusų genomo sekos viešinamos, jos yra kelių mėnesių senumo…

Jei duomenimis būtų dalijamasi realiuoju laiku, situacija galėtų būti kitokia. Kai išanalizavome visas ebolos viruso sekas per Vakarų Afrikos epidemiją nuo pat jos pradžios iki maždaug vidurio, jau tada galėjome nuspėti, kaip virusas juda. Duomenų viešinimas ir dalijimasis jais demokratizuotų visą procesą, nes juos analizuoti galėtų skirtingos mokslininkų grupės ir taip paaiškėtų bendras sutarimas, kas iš tiesų vyksta ir kokios būtų geriausios intervencijos.

JOVITA SANDAITĖ

Humanitarinė darbuotoja

Misijos su tarptautinėmis organizacijomis Palestinoje, Afganistane, Siera Leonėje, Jemene

Man svarbu prisidėti prie didesnių, plačiau aprėpiančių sisteminių pokyčių. Tikiu, kad per politinius procesus galima užtikrinti pagrindines žmonių reikmes ir pagarbą žmogaus teisėms. Darbą humanitarinėje srityje pradėjau Palestinoje, kur vandens resursus kontroliuoja okupantai ir vanduo naudojamas kaip įrankis politiniams tikslams pasiekti. O vanduo juk yra fundamentali žmogaus teisė.

Svarbu nepamiršti, kad viskas yra labai susiję: teisė į vandenį gali atsiliepti ir teisei į švietimą, mokslą, privatumą, lyčių lygybę. Tai nėra tik vanduo, tai žymiai daugiau. Jei Afganistano mokyklose nėra atskirų tualetų mergaitėms, dažnai tėvai jų nebeleidžia į pamokas, ypač kai joms prasideda menstruacijos. Siera Leonės kaimeliuose vandens semti už keleto kilometrų eina vaikai – jie nebegali lankyti mokyklos, nes turi šeimą aprūpinti vandeniu. Vanduo ir sanitarija taip pat atsiliepia žmogaus privatumui, saugumui ir sveikatai. Jemeno kaimeliuose statome išvietes, tad moterims nebereikia laukti tamsos, kad savo vyrų prašytų jas palydėti išsituštinti.

Keli darbų pavyzdžiai. Siera Leonės sostinėje Fritaune vandens ir sanitarijos valdymas yra didžiulė problema. Didelė dalis nuotekų nuleidžiama tiesiai į Atlanto vandenyną, šiukšlės kaupiasi gatvėse. Mes ir kelios kitos organizacijos užsakėme studiją: įtraukėme gyventojus, savivaldą, privatų sektorių ir už šiukšlių rinkimą atsakingas institucijas, kurios jų nerinko. Kodėl? Mokesčių nemokėjimas, maži arba visai nemokami atlyginimai darbuotojams, techniniai klausimai, konfliktai tarp institucijų... Konsultacijų metu sukūrėme naują valdymo modelį, įgalinantį problemas spręsti sistemiškai. Žinau, kad po šių konsultacijų šiukšlių išvežimas pagerėjo, nes kaskart jų neišvežus žmonės protestavo – laužomas susitarimas! Afganistane vandentiekis yra tik didžiuosiuose miestuose, kitur vandenį reikia semtis iš upės arba šulinio, bet nesant nuotekų valymo sistemos negilūs šuliniai dažnai būna užteršti. Tokiose vietovėse gyventojams tiekėme iš smėlio ir akmenų sluoksnių pagamintus vandens filtrus. Tose apylinkėse apie 90 proc. sumažėjo kreipimųsi į medicinos punktus dėl vidurių šiltinės, viduriavimo ir kitų nešvaraus vandens vartojimo sukeltų ligų, kartu ir neprievalgio (angl. malnutrition) – viduriuojantys vaikai neįsisavina maistinių medžiagų. Be to, filtrai sumažino žmonių išlaidas vaistams ir kelionėms iki medicinos punkto.

Ką galime mes Lietuvoje? Visų pirma – sumažinti nevalytų nuotekų kiekius ir padidinti atliekų perdirbimą. Nuotekas vertinti kaip vandens šaltinį: antrinis ar daugkartinis vandens panaudojimas yra vienas pagrindinių tvarios plėtros variklių. Taip pat sumažinti nuotekose esančių chemikalų ir kitokių kenksmingų medžiagų patekimą į požeminius bei antžeminius gėlo vandens šaltinius. Nebe tie laikai, kad prie ežerų plautume automobilius. Taip pat būtinas veiksmingesnis vandens naudojimas, pvz., reikia sumažinti žemdirbystėje sunaudojamo vandens kiekius. Svarbu ir gyventojų švietimas, kodėl tai svarbu ir kaip prisidėti prie šių sprendimų. Tad veikti tikrai yra ką, net jei mums šiuo metu pakanka geros kokybės vandens – o galbūt būtent dėl to.

** WASH – angliškas trijų elementų akronimas: vanduo, sanitarija ir higiena. Vanduo – tai jo prieinamumas (kiekybė) ir kokybė; sanitarija – adekvatus atliekų ir nuotekų valymas; higiena – prie sveikatos užtikrinimo prisidedančios higienos praktikos, kurios užkerta kelią įvairių ligų plitimui.*

IEVA PRAPUOLENYTĖ

Humanitarinė darbuotoja

Portalo MisijaAfrika.lt autorė

Humanitarinės pagalbos darbuotojas – tai žmogus, krizės metu siekiantis užtikrinti pagrindines žmogaus teises – teisę į vandenį, sveikatos sistemą, būstą, saugumą... Noriu didesnės lygybės ir kad kiti žmonės taip pat turėtų geresnes galimybes gyventi, kaip turime mes. Pirmosios dvi mano misijos su organizacija „Gydytojai be sienų“ (Médecins Sans Frontières, MSF) buvo Kamerūne, po to Centrinės Afrikos Respublikoje ir Graikijoje. Šiuo metu vedu mokymus naujiems MSF darbuotojams. Labai svarbus šios organizacijos aspektas yra jos finansinė nepriklausomybė, todėl mūsų intervencijas lemia ne iš viršaus nuleisti finansuotojų politiniai sprendimai, o patys darbuotojai. Kaip pavyzdį galima paminėti MSF migrantų gelbėjimo laivus Vidužemio jūroje, kurių ES politikai nenori ir daro viską, kad jų nebūtų, bet MSF vėl pradėjo šią misiją.

Beje, nevyriausybinių organizacijų vykdomų migrantų gelbėjimo akcijų apimtys Vidužemio jūroje yra nedidelės: 80 proc. per ją plaukiančių migrantų išgelbėja komerciniai ir žvejybiniai laivai. Tačiau jokios ES šalys laivų, gabenančių išgelbėtus žmones, nebepriima į savo uostus. Dabar prieš gelbėjant skęstantįjį prieš tai reikėtų patikrinti, ar jis turi leidimą gyventi Europoje. O kadangi jūrinė teisė įpareigoja padėti bet kuriam pagalbos signalą siunčiančiam laivui, komerciniai laivai SOS sistemą tiesiog išjungia, kad jų nebetrukdytų, nes išgelbėję migrantus jie nebegali niekur prisišvartuoti. Dabartinė Europos politika migrantų atžvilgiu yra žiauri ir ji turės didelių pasekmių ir po kelių dešimtmečių.

Apskritai prioritetinės humanitarinės pagalbos sritys yra didžiulis politinis žaidimas. ES skiria milžinišką finansavimą Turkijai ir Libijai, kad šios migrantus sulaikytų savo teritorijoje ir neleistų jiems pasiekti Europos. Taip pažeidžiama Ženevos Konvencija, kuri nurodo, kad kiekvienas žmogus turi teisę prašyti pabėgėlio statuso bet kurioje šalyje. Tau gali jo nesuteikti, bet tu turi teisę prašyti. Dabartinė pasaulio geopolitinė situacija labai sudėtinga. Įvairiuose kraštuose Europos valstybės yra įsivėlusios į karus, nuo kurių žmonės priversti bėgti. Be to, Prancūzija Libijos pakrantės apsaugos tarnyboms padovanojo laivų, kuriais migrantai gaudomi jūroje ir grąžinami atgal į pabėgėlių stovyklas. Libijoje migrantai laikomi košmariškomis sąlygomis, jie kankinami ir pardavinėjami kaip vergai.

Paplitęs mąstymas „man rūpi tik mano kiemas“ rodo labai siaurą, ribotą ir egoistišką suvokimą, nes pasaulis yra daug platesnis. Jei mano vaikas serga sloga, o tavo – plaučių uždegimu, juk negydysim iš pradžių mano, o tik paskui tavo. Ne, gydysim abu vienu metu. Lietuva tokia mažytė, užsidaryti savo kieme yra baisu. Juo labiau kad patys lietuviai yra nenuilstantys migrantai. Reikia žiūrėti, kas vyksta pasaulyje, ir rūpintis visais žmonėmis. Jei mums kas nors nutiktų, juk norėtume, kad kiti mums padėtų? Sau norime gerų mokyklų ir kokybiškos sveikatos priežiūros, o štai migrantams tinka ir prastesnės. Bet juk migrantas, atvykėlis nėra tik pusiau žmogus – jis lygiai toks kaip tu, turintis tas pačias teises. Jei žmogus pasirinko išvykti iš savo šalies, jis tikrai turi tam rimtų priežasčių. Ir žmonės, kurie išvyksta, dažniausiai nori sugrįžti namo. Čia reikia paminėti, kad Europa priima tik 2 proc. pasaulio pabėgėlių – dažniausiai jie apsistoja kaimyninėse šalyse.

Dirbdama Graikijoje pabėgėlių priėmimo centre sutikau žurnalistą iš Afganistano – išsilavinusį, tris kalbas mokantį žmogų. Jis pasakojo, kad jei būtų žinojęs, ką reiškia perplaukti jūrą su šeima, niekad nebūtų plaukęs, nes tai buvo siaubinga. Ir jei būtų žinojęs, ką ras Europoje, būtų pasirinkęs savo vaikų mirtį savo šalyje. Europos užsidarymas turi didžiulių pasekmių. Užuot migrantams sudarę žmogiškas darbo ir gyvenimo sąlygas, mes juos kažkodėl uždarome į stovyklas-kalėjimus, už kurių išlaikymą mokame didelius pinigus. Jei plačiau atvertume savo duris ir kiemą, viskas būtų daug paprasčiau ir daug taikiau.

© Courtesy Darrin Zammit Lupi

© Abd Doumany

© Relief Web

KRISTINA KAGHDO

Edukatorė, vertėja, kino kuratorė

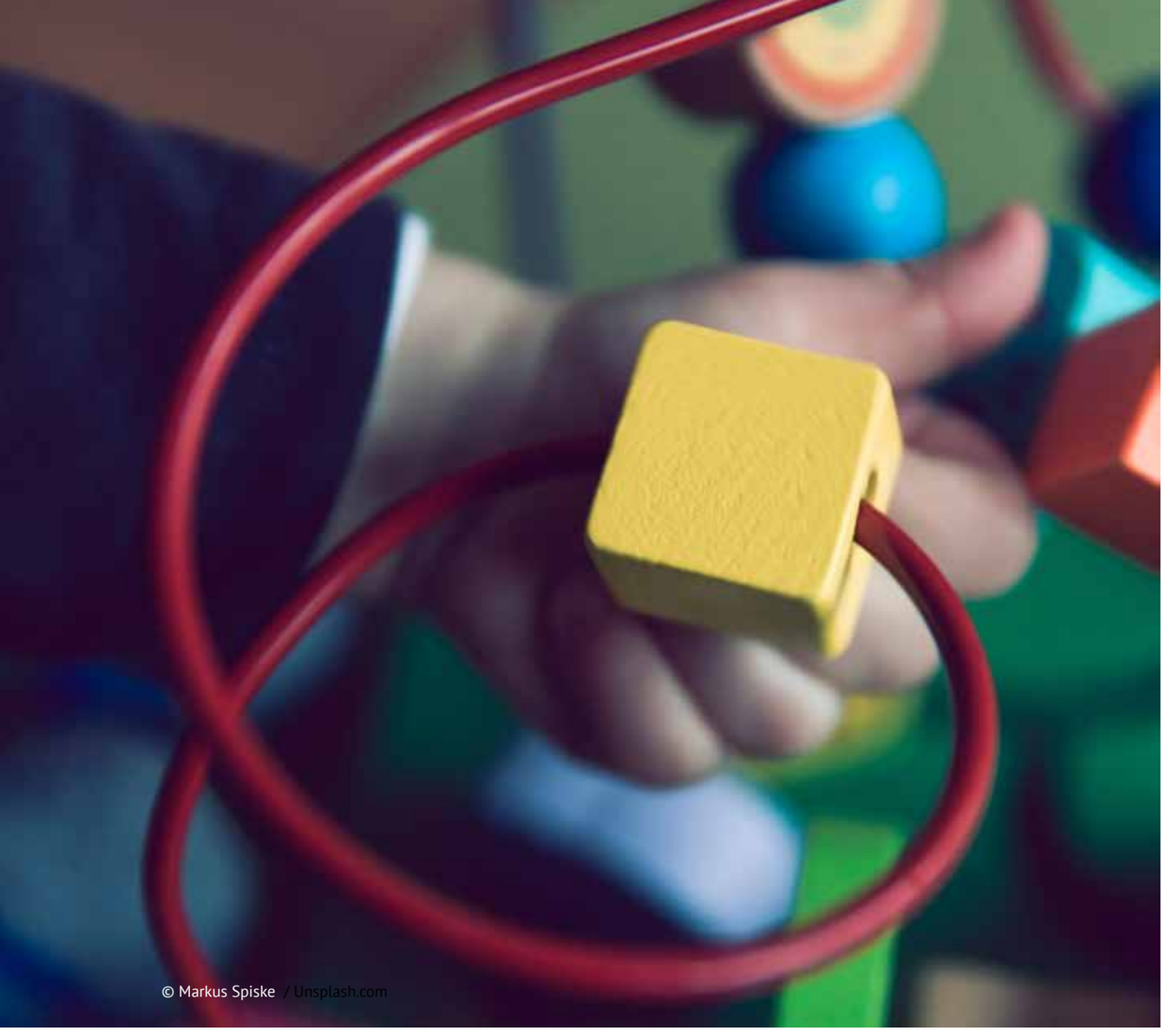
Jordanija

Taip jau sutapo, kad šalia mūsų „Jadal“ bendruomenės centro Amane apsigyveno daug šeimų iš Sirijos. Centras yra erdvė, įkurta skirtingų pažiūrų žmonėms burti. Žaisdami gatvėje jį atrado vaikai, susidraugavome, jie pradėjo siūlyti bendras veiklas. Atėjus mokslo metams pamatėme, kad jie nelanko mokyklos, o uždarbiauja gatvėje; mūsų prašydavo pamokyti matematikos, kad susiskaičiuotų pinigus, todėl pradėjome rengti nuolatinius būrelius. Bendraudami su jų šeimomis ir susipažinę su jų ekonomine situacija susimąstėme apie alternatyvas, kurios leistų vaikams eiti į mokyklą. Įkūrėme vaikų darželį, kad tėvai dienos metu galėtų ieškotis darbo. Sukūrėme programą, padedančią vyresniems vaikams adekvačiai jaustis klasėje, organizavome vasaros ir žiemos stovyklas, skirtas asmenybės ugdymui, kritiniam mąstymui, psichologinei pagalbai. Visos idėjos kilo stebint vaikus – nes atsirado santykis, draugystė. Su moterimis vystėme darbo idėjas, pvz., išnuomojome centro erdves renginiams, kurių metu jos užsidirbdavo ruošdamos maistą. Sukūrėme savitarpio pagalbos bendruomenę: nugirsti, kad kažkam reikia elektriko, – bendruomenėje atsiranda tuos reikalus išmanantis žmogus, sutvarko.

Tai buvo ir edukacinis, ir socialinis eksperimentas. Ši iniciatyva atsirado iš poreikio: pas mus atėjo vaikai, ir mes pradėjome galvoti, ką galime padaryti naudingo, kad būtų ilgalaikis rezultatas. Kai žmogus turi erdvę save geriau suvokti ir išreikšti, atsiranda daugiau atsakomybės už savo gyvenimą. Dabar planuojame įkurti vaikų dienos centrą, kur jie naudingai leistų laiką po pamokų. Centras bus atviras visiems – nesvarbu, ar šeima iš Irako, Eritrėjos, Jordanijos ar kitur.

Dauguma šeimų, su kuriomis dirbome, jau išvažiavusios – vienos perkeltos į Kanadą, kitos grįžo į Siriją. Palaikau su jomis ryšį. Daugumai dabar lengviau instituciniais, sveikatos apsaugos ar kitais aspektais, tačiau yra daug tokių, apie kuriuos net nebuvo pagalvota: čia žmonės gyveno išgyvenimo ritmu, o apie kitką – kalbos barjerą ar kultūrinius skirtumus – negalvojo, nes turėti laiko apie tai galvoti yra privilegija. Bet pagrindinė jų mintis visad buvo: „Man svarbiausia – grįžti namo. Ir anksčiau ar vėliau aš grįšiu“. Į Jordaniją niekas nežiūrėjo kaip į nuolatinę gyvenamąją vietą – tai buvo tarpinė stotelė, kurioje daug diskriminacijos, už atliktą darbą nesumokantys darbdaviai... Kitas svarbus dalykas – saugumas ir pinigai pragyvenimui. Dauguma čia gyveno itin prastomis sąlygomis. Nuolatinis stresas, nes nežinai, kas bus rytoj, ir jausmas, kad nesi vertingas kaip žmogus, – taip gyventi kiekvieną dieną yra didžiulė destrukcija visomis prasmėmis. Todėl kiti dalykai, kurie, daugelio žmonių supratimu, yra esminiai ir pirminiai poreikiai, – sveikata, švietimas – atsiduria dešimtoje vietoje.

Visos šios patirtys mane verčia giliai abejoti pačia darnaus vystymosi koncepcija – ar ji įmanoma ir prie ko tai priveda. Visa schema yra tarsi kaltės nusivalymo mechanizmas. Užtat reikia dirbti su savimi, aiškiai suvokti ir įvardyti savo motyvaciją: dėl ko aš tai darau, iš kur ateinu. Niekam nereikia gelbėjimo. Tarptautinės organizacijos yra sukūrusios monstrą, kuris gyvena iš žmonių nelaimių. Nebėra karinių veiksmų – sustoja ir finansavimas. Pradinis taškas, iš kur visa tai ateina, yra labai neatsakingas. Savęs centravimas visame kame yra viena didžiausių šių laikų problemų: aš, mano sėkmė, mano namai, ir tuo viskas pasibaigia. Bet pripažinęs savo privilegijas ir kad visi esame šio pasaulio dalis, tu supranti, kad turi teisę į saugius namus lygiai taip pat kaip ir žmogus, valtimi iš Libijos kertantis Vidužemio jūrą. Taip atsiranda daugiau erdvės žmogiškumui, kito pajautimui, ir iš to gali daug kas gražaus išeiti.

© Markus Spiske / Unsplash.com

Prof. JONAS RUŠKUS

VDU Socialinio darbo katedros profesorius

JT neįgaliųjų teisių komiteto narys

Ištraukos iš straipsnių, publikuotų portale ManoTeisės.lt

Kokia yra pagrindinė darnaus vystymosi tikslų, susiejant juos su negalią turinčių žmonių teisėmis, žinia? Darnaus vystymosi tikslai be negalią turinčių žmonių teisių, lygiai taip pat kaip ir be moterų ar vaikų teisių, netektų prasmės ir krypties!

Įtraukusis ugdymas reiškia, kad visi vaikai, nesvarbu, kokiomis savybėmis jie pasižymėtų, mokosi drauge. Taip išreiškiama pagarba prigimtiniam kiekvieno žmogaus orumui, o taip pat ir teisei būti visuomeniškai įsitraukusiu piliečiu. Įtraukusis ugdymas – tai ugdymas be atskirties ir diskriminacijos.

Lietuvoje didžiausią atskirtį patiria negalią turintys vaikai, ypač tie, kurie turi intelekto ar psichosocialinių sutrikimų. Ypač kenčia Dauno sindromą ar autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai ir jų šeimos. Neregiai ir negirdintieji, kaip ir kompleksines negalias turintys vaikai, taip pat mokosi atskirai nuo visų kitų. Apie 4 tūkstančiai Lietuvos vaikų mokosi izoliuoti nuo savo bendraamžių. Jie atskirti nuo mokymosi atviroje ir įvairioje aplinkoje, nuo santykių ir bendravimo, nuo draugysčių, konfliktų ir jų sprendimo. Vaikų talpinimas į specializuotą ugdymosi aplinką dėl jų negalios yra ne kas kita kaip diskriminacija ir žmogaus teisių pažeidimas.

Dažnai nei administracijos darbuotojai, nei mokytojai, nei kitų vaikų tėvai nenori ir priešinasi, kad jų klasėse mokytųsi negalių turintys moksleiviai. Tokį požiūrį lemia giliai įsišakniję stereotipiniai įsitikinimai, jog negalią turintiems vaikams geriau būti atskirai nuo kitų, esą, tokie mokiniai trukdys kitiems vaikams mokytis, mažins ugdymo kokybę klasėje. Aktyviai palaikomos diskriminacinės praktikos, tikint, kad neįgalių vaikų atskirtis yra sprendimas.

Įtraukus ugdymas reiškia, jog negalią turintys vaikai yra bendrojo ugdymo proceso dalis – visi vaikai mokosi drauge, neatskiriant vienų nuo kitų. Praktinė patirtis ir moksliniai tyrimai rodo, kad toks ugdymas yra naudingas visiems. Negalią turintys vaikai pasiekia aukštesnių mokymosi rezultatų, įgyja daug geresnius socialinius gebėjimus nei mokydamiesi specialioje mokykloje. Paplitusi nuomonė, jog vaikai su negalia pablogins negalios neturinčių vaikų mokymosi rezultatus, yra neteisinga. Tyrimai rodo, kad įtraukus ugdymas arba neturi įtakos vaikų be negalios mokymosi rezultatams, arba ši įtaka teigiama. Be to, socialiniai jų įgūdžiai smarkiai išauga, ypač gebėjimas priimti įvairovę ir veikti jos sąlygomis.

Įtraukiojo ugdymo įgyvendinimas nereiškia, kad negalią turintys vaikai tiesiog perkeliami arba, kaip dar vis sakoma, integruojami į bendrojo lavinimo mokyklą. Toks mąstymas rodytų, jog negalią turintis vaikas privalo prisitaikyti prie normalizuojančių standartinio ugdymo taisyklių. Tai prognozuotų eilinę integracijos nesėkmę. Įtraukiojo ugdymo koncepcija numato, kad ne vaikas prisitaiko prie ugdymo sistemos, o ugdymo sistema prisitaiko prie kiekvieno vaiko gebėjimų, poreikių ir lūkesčių.

Tokiai švietimo sistemai būtina stipri pedagogų kvalifikacija. Pedagoginė kompetencija turėtų būti grindžiama ugdymo individualizavimo ir darbo grupėje metodais, įvairovės pripažinimu, atvirumu pasauliui. Du ar keli pedagogai klasėje turėtų tapti norma.

Toks švietimas kviečia puoselėti kiekvieno vaiko individualius poreikius ir gebėjimus, nesvarbu, su ar be negalios jis yra. Taip remiamasi ne mokymosi pasiekimais, bet kiekvieno vaiko ugdymosi poreikiais, pripažįstama jų įvairovė. Vaikai su negalia, įtraukti į bendrojo lavinimo klasę, sukuria būtinybę, poreikį ir galimybę pereiti prie labai individualizuoto kiekvieno vaiko ugdymo kuriant ir diegiant naujus mokymosi metodus, keičiant ugdymosi aplinką, įvairovinant mokymosi formas – ne vaikas prisitaiko prie standartų, o metodai ir aplinka prisitaiko prie kiekvieno poreikių. O tai yra ne kas kita, kaip ugdymo kokybės pagrindas visiems vaikams, tiek turintiems negalių, tiek jų neturintiems.

© Tim Mossholder / Unsplash.com

© United Nations Women created by Ogilvy & Mather

ELENA VALAINYTĖ

Jungtinių Tautų lyčių lygybės ir moterų įgalinimo padalinys (UN WOMEN) Palestinoje

ES Patariamoji misija saugumo sektoriaus reformai Ukrainoje

JT Vertinimo misija Kolumbijoje

Moterų dalyvavimą politikoje ir apskritai sprendimų priėmimo procese matau ir kaip didžiausią kliūtį (jų per mažai), ir kaip geriausią sprendimą siekiant lyčių lygybės. Žinoma, ir kitos sritys – ekonomika, švietimas – yra labai svarbios, tačiau man norisi struktūrinio pokyčio: kad kuo daugiau moterų, kurioms svarbu lygybė ir tolerancija, būtų sprendimų priėmimo lygio veiklose, ypač politikoje, ir kitur.

Palestinoje su UN WOMEN kūriau programą moterų dalyvavimui politikoje skatinti, dalis mano siūlomų veiklų vėliau buvo pritaikytos regioninėje programoje, kuri buvo vykdoma ir Egipte bei Jordanijoje. Organizavau mokymus apie dalyvavimą politikoje, lyderystę, rinkimų procesus. Mano portfolio politinis, bet dirbau ir su ekonominiu moterų įgalinimu. Pavyzdžiui, projektai Jeruzalės pabėgėlių gyvenvietėse: moterų įkurtos smulkios įmonės laimėdavo konkursus valgykloms steigti dešimtyse mokyklų. Ekonominis įgalinimas suteikia psichologinį tvirtumą, finansinę nepriklausomybę.

Viena nuostatų, kuriomis vadovaujasi UN WOMEN (ir JT apskritai), yra „Nedaryk žalos“: savo veikla siekiama moteris įgalinti, bet reikia suvokti bendrą situaciją, kad joms nepakenktum. Įvykdai projektą ir išeini, galbūt palikdamas nenumatytų neigiamų pasekmių. Dviprasmiškumas atsiranda ir svarstant nusistovėjusių kultūrinių, socialinių normų klausimus: kiek turi teisę į juos kištis? Bet negali ir ignoruoti? Nuolat laviruoji, nes tavo įsikišimas gali moteris įvelti į joms nenaudingas situacijas.

Apskritai UN WOMEN remia reformas lyčių lygybės klausimais ir organizacijų viduje. Čia kalbame ir apie biudžetą: jis turi būti paskirstytas taip, kad užtikrintų finansinius resursus realiam lyčių lygybės įgyvendinimui, o ne tik žodinėms deklaracijoms.

Lyčių lygybės aspektas mane lydi ir kituose darbuose, kurie oficialiai su tuo nesusiję. Anksčiau maniau, kad šiuo klausimu geriausia dirbti su UN WOMEN, bet galbūt tai tik patogiausia, nes esi apsuptas bendraminčių. O štai darbas organizacijose, kur lyčių lygybės tema nėra nei svarbi, nei daug svarstoma, gali būti ne mažiau naudingas. Misijoje Ukrainoje savo iniciatyva kūriau lyčių lygybės strategiją, kėliau klausimus per įvairius susitikimus ir veiklas – reikia pratinti kolegas prie šios sąvokos. Tarp mano rekomendacijų, pvz., Ukrainos pareigūnams dalyvaujant mokomuosiuose vizituose užsienyje, užtikrinti, kad moterims būtų suteikta tokia pati galimybė dalyvauti delegacijose; vykdant darbuotojų atrankas, atsižvelgti į šį aspektą: jei vyras ir moteris yra vienodai kvalifikuoti, o toje srityje mažiau moterų – poziciją skirti jai.

Šios patirtys labai pakeitė mano pačios požiūrį į lyčių lygybės situaciją. Anksčiau man atrodė, kad viskas daugmaž gerai – lygybė yra (vienodos galimybės mokytis, dirbti). Bet darbas atvėrė akis, kiek daug yra įvairių diskriminacijos ir struktūrinės priespaudos formų, prie kurių esame pripratę, jų nekvestionuojame, jų egzistavimas mums atrodo natūralus. Pradėjau kvestionuoti ir pamačiau, kiek daug dalykų priimame, tarsi viskas būtų gerai.

**2019 m. gegužę Lietuva išrinkta į UN WOMEN vykdomąją tarybą 2020-2022 m. laikotarpiui*

© Asolarnig.com

LAURYNAS VAIČIULIS

Vykdantysis direktorius, „ASOLAR Systems Nigeria“

Nigerijoje esame instaliavę 20 tūkst. mažųjų saulės elektrinių, jos pasiekia apie 130 tūkst. žmonių. Tai paprastos, lengvai instaliuojamos sistemos, turinčios keturias šviesas ir du USB lizdus, taip pat prožektorių ir radijo imtuvą. Kai kuriems iš mūsų klientų tai pirmasis nuolat veikiantis elektros energijos šaltinis namuose. Anksčiau jie naudojo žibalines lempas, o telefonus pakrauti siųsdavo į artimiausią miestą. Esame apskaičiavę, kad už žibalą, telefono krovimą ir šviesos neturėjimą jie mokėdavo 12–20 JAV dolerių per mėnesį. O dabar, lizingo būdu per 36 mėnesius išsipirkdami saulės elektrines, kas mėnesį sumoka tūkstantį nairų (3 JAV dolerius). Antroji projekto fazė – klientų skaičių padidinti iki 100 tūkst. Be to, norime gyventojams pasiūlyti ir kitas sistemas, pvz., saulės energija varomus oro kondicionierius ar drėkinimo pompas, kurios sulaukia didelio susidomėjimo, bet žmonėms yra per brangios. Ieškome būdų, kaip jas pasiūlyti lizingu.

Platiname mažas saulės energijos sistemas, bet pradedame lygiuotis ir į didesnes. Greitai pradėsime statyti 2,5 mW „saulės fermą“ Kwara valstybiniame universitete, kalbamės su kitais universitetais ir ligoninėmis. Pasirašėme sutartį su Nigerijos armija, kurios barakuose gyvenantys 350 tūkst. kareivių neturi prieigos prie elektros tinklo ir yra priversti naudotis generatoriais, kurie kelia baisų triukšmą ir labai teršia aplinką.

Problema ta, kad šalyje nėra tinkamos infrastruktūros – elektros stulpų, išvedžiotų laidų, elektros gamintojų. Užtat karaliauja dyzelinių generatorių konglomeratas, kuriam tokia situacija naudinga. Nigerijos dyzelinių generatorių tinklas yra didžiausias pasaulyje, net 95 proc. industrijos yra nuo jų priklausomi. Žinoma, tai susiję su šalies naftos ištekliais. Ir nors dalį iš jos gaunamų pajamų būtų galima investuoti į energijos infrastruktūrą, tam tikri interesai to neleidžia. O mes bandome keisti šio žaidimo taisykles. Siūlome alternatyvą: CO2 bei kitų nuodingų medžiagų išmetimo mažinimą, švarią energiją ir kartu – energijos nepriklausomybę.

Esame socialinis verslas. Mūsų verslo modelis yra padėti žmogui įpirkti sistemą, kurios jam reikia norint turėti elektros energijos. Žinoma, siekiame ir pelno, bet tam juk galėtume pardavinėti, pavyzdžiui, tabaką. Konkurentų turime apsčiai, bet žinant, kad 60 mln. žmonių šalyje neturi elektros, lai jų būna dar daugiau. O ir esančių dar nepakanka, kad išspręstume elektros energijos problemą.

Nigerijoje aš jau metai. Prieš tai dvejus dirbau panašioje įmonėje Kenijoje, kur situacija kiek geresnė. Čia, Nigerijoje, elektra dingsta penkiskart per dieną. Mano namuose generatorius įsijungia pagal grafiką: darbo dienomis nuo 6 iki 8 val. ryto, vakare nuo 19 iki 23 val., savaitgaliais kiek ilgiau. Naktį elektros dažniausiai nebūna, gyvenu be jos. Visus prietaisus pasikraunu iš anksto.

Matau, kaip žmonėms reikia elektros energijos, ir žinau, kad kaime jie dažnai neturi prieigos. Jaučiuosi gerai, dirbdamas tokį darbą, o ne kokioje nors industrijoje, kuri tik skatina vartojimą ir pasaulio griovimą.

© Andrew Esiebo

SAMSON TOYE

Tarptautinių studijų koordinatorius, Socialinių mokslų kolegija

Saulės energijos prietaisų programos koordinatorius

Akademinėje srityje mano darbas yra atrasti talentus Vakarų Afrikoje – protingus, bet mažiau galimybių turinčius jaunuolius – ir padėti jiems įgyti aukštąjį išsilavinimą Lietuvoje. Mūsų kolegija jiems suteikia 20–30 proc. nuolaidą mokslams, aš padedu rasti darbo praktiką ir darbo vietas įmonėse, taip pat tampu jų mentoriumi, padedu integruotis į Lietuvos kultūrą. Galiu pasakyti, kad dabar užsieniečiui įsidarbinti yra žymiai lengviau nei prieš septynerius metus, kai pirmąkart atvykau į Lietuvą.

Verslo srityje dirbu su įvairiomis Lietuvos įmonėmis, esu tarsi tiltas tarp jų ir Nigerijos bei kitų Afrikos šalių: tarpininkauju ieškant verslo partnerių, investuotojų, rinkų produktams. Pavyzdžiui, vienos Lietuvos IT įmonės, užsiimančios duomenų apsauga „debesyje“, atstovams suorganizavau susitikimų su didžiausiais šios srities žaidėjais Nigerijoje, tačiau pamatėme, kad ten ši sistema yra atgyvenusi, palyginti su Lietuvos standartais. Taigi bendradarbiavimui erdvės yra.

Labai daug dėmesio skiriu saulės energijai, nes ji daro didžiausią teigiamą įtaką mažiau privilegijuotiems žmonėms Nigerijoje, kurie neturi nuolatinės prieigos prie elektros tiekimo. Susitikęs su saulės energija varomų daugiafunkcių mobiliųjų stotelių „Sun Eco“ kūrėju Elmantu Mickevičiumi, pasakiau jam: „Viskas puiku, bet, žinodamas situaciją Afrikoje, manau, kad ten labiau reikia tokių ir tokių funkcijų. Ar gali tai įgyvendinti?“ Nuvežėme pirmąjį prototipą į Nigeriją. Jis svėrė 350 kg, turėjome sunkumų muitinėje – tai pirmasis toks produktas, nebuvo aišku, kaip jį klasifikuoti. Į jo pristatymus kvietėme visas pagalbos tarnybas – policiją, gaisrininkus, greitosios pagalbos darbuotojus; viena iš įdiegtų funkcijų yra būtent pagalbos mygtukas, kuriuo galima lengvai jas išsikviesti. Atsiliepimai buvo geri, tačiau įrenginio dar nebuvo testavusi visuomenė. Tad su vaikinais pastatėme jį vienoje judriausių Lagoso vietų, kur kasdien praeina 1–2 mln. žmonių. Visiems labai patiko! Perėję visus reikalingus patikrinimus, gavome sertifikatą, leidžiantį įrenginį pardavinėti ir naudoti Nigerijoje.

Saulės energijos panaudojimas padeda ir kovoje prieš klimato kaitą. Nigerijoje didžiulė problema yra oro tarša ir triukšmas. Viena mūsų įrenginio funkcijų – saulės energija varoma pompa į padangas pripūsti oro. Paprastai tai daroma itin triukšmingais generatoriais, nuo kurių teršiamo oro autoservisuose dirbantys žmonės suserga įvairiomis kvėpavimo takų ligomis. O mes sakome: ne, tai galime daryti greičiau, pigiau ir švariau. Įmontavome ir wi-fi bei telefono įkrovimo funkciją. Be to, ši viešųjų paslaugų stotelė turi kolonėles, per kurias apylinkei galima pranešti svarbią informaciją – įvairias socialines kampanijas ar, pavyzdžiui, apie būsimą potvynį, kad žmonės spėtų jam pasiruošti. Daugiau kaip 90 mln. Nigerijos gyventojų neturi priėjimo prie elektros energijos. Žmonės žino, kokių pagrindinių dalykų jiems reikia gyvenime. Ir man labai liūdna matyti, kiek daug iš jų atimama.

Tikimės, kad Nigerijos valdžios institucijos įsigis šių stotelių gyventojų poreikiams patenkinti. Bet jos gan brangios, tad norėdami sumažinti kainą nusprendėme jas iš detalių surinkinėti pačioje Nigerijoje. Šiuo metu įdarbinti septynis žmonės, o perkėlę dalį gamybos sukursime dar daugiau darbo vietų.

Taip pat šiuo metu siekiame įkurti Lietuvos ir Nigerijos prekybos rūmus: ne tik vežti žinias ir produktus iš čia į ten, bet tuos srautus subalansuoti, pavyzdžiui, kad Nigerijos verslininkai investuotų į IT ar žemės ūkio sektorių Lietuvoje.

Praėjusiais metais jaunimo festivalyje „VibeLift“ pasakiau motyvacinę kalbą apie tai, kaip svarbu išlikti savimi, ir apie neigiamas prijunkimo prie socialinės žiniasklaidos pasekmes. Mano kalba buvo išrinkta geriausia. Aš žinau švietimo ir išsilavinimo vertę, todėl už gautus pinigus su tėvais suremontavome vieną mokyklą Nigerijoje. Apylinkėse radome mažučiukę mokyklėlę be langų, o dabar joje – devynios klasės, ir visos turi langus. Būtent tai ir noriu po savęs palikti. O sėkmė mane motyvuoja dalyvauti dar daugiau renginių, laimėti dar daugiau pinigų ir pastatyti dar daugiau mokyklų!

AGNĖ VASILIAUSKAITĖ

Medicininių produktų importo įmonės vadovė, NVO konsultantė

Irako autonominis Kurdistano regionas

Ne visi karai ir neramumai Irake tiesiogiai paveikė Kurdistaną, bet, žinoma, padarė daug žalos ir pareikalavo aukų. Tačiau tiek šiandienines sveikatos priežiūros, tiek socialinės apsaugos sistemų problemas – didžiąja dalimi jas sąlygoja ribotos finansinės galimybės – labiau lėmė 2014 m. prasidėjusi ir tik dabar besibaigianti gili ekonominė krizė, regioninei ir centrinei Irako valdžiai nepasidalijus pinigų už naftos ir dujų eksportą. Be to, čia glaudžiasi pabėgėliai kurdai iš Sirijos ir šalyje perkelti asmenys iš kitų Irako provincijų, palikę namus dėl ISIS žiaurumo; iš viso 1,5 mln. žmonių. Ir nors kalbama apie jų grįžimą / išsiuntimą namo, per 2018 m. išvyko vos 32 tūkst. Tai didelė apkrova vietos sveikatos ir švietimo sistemoms.

Ekonominė krizė labai paveikė valstybės tarnautojus (net 60 proc. visų dirbančiųjų) ir pažeidžiamiausius gyventojus – valstybinių išmokų gavėjus: algos gerokai apkarpytos, vėlavo pašalpos ir pensijos. Dėl to krito bendrasis vidaus vartojimas, tai paveikė ir privatų sektorių. Tiesa, net ir gerovės metais pašalpos čia mažos, jų nėra bedarbiams, pensijos nedidelės (neskaitant rentos buvusiems politikams) ir skiriamos tik buvusiems valstybės tarnautojams.

Sveikatos apsaugos paslaugos valstybiniame sektoriuje yra nemokamos visiems, bet jų kokybė, palyginti su privačios medicinos sektoriumi, yra žema. Per krizę vienu metu ligoninėse nebuvo net vienkartinių pirštinių gydytojams. Tačiau gydytojų ir odontologų kompetencija aukšta ar net labai aukšta, bet ar po mokslų jiems prieinamos diagnostikos ir gydymo priemonės (tyrimai, vaistai ir aparatūra), priklauso nuo konkrečios ligoninės ar poliklinikos. Be to, yra kita didžiulė problema: ženkliam gydytojų skaičiui išvykstant dirbti į užsienį Kurdistanas patiria protų nutekėjimą.

Kaip didžiausią bendrą problemą Kurdistane įvardyčiau korupcijos mastą aukščiausiuose valdžios sluoksniuose (bet čia nėra kyšių policininkams ar vokelių gydytojams kultūros) bei gentinę santvarką: valdo senosios gentys, šiandien tiesiog persivadinusios politinėmis partijomis, jų šeimos nariai vieni kitus keičia valdžioje. Labai akivaizdi turtinė nelygybė: kas neturi nieko – tam nėra ir jokių socialinių garantijų, o milijonierių skaičius ir jų turtai ženkliai pranoksta jų skaičių Lietuvoje. Kita vertus, mokesčiai čia beveik simboliniai (maksimalus GPM – vos 5 proc.), valstybinį biudžetą sudaro pajamos iš naftos ir dujų eksporto, mokesčių verslui ir nuo naujų automobilių ir pan. Čia gyvenantieji supranta, kad iš savo pajamų visad reikia atsidėti juodai dienai: privačioms medicinos paslaugoms, nedarbo metams, avarijų padariniams, senatvei.

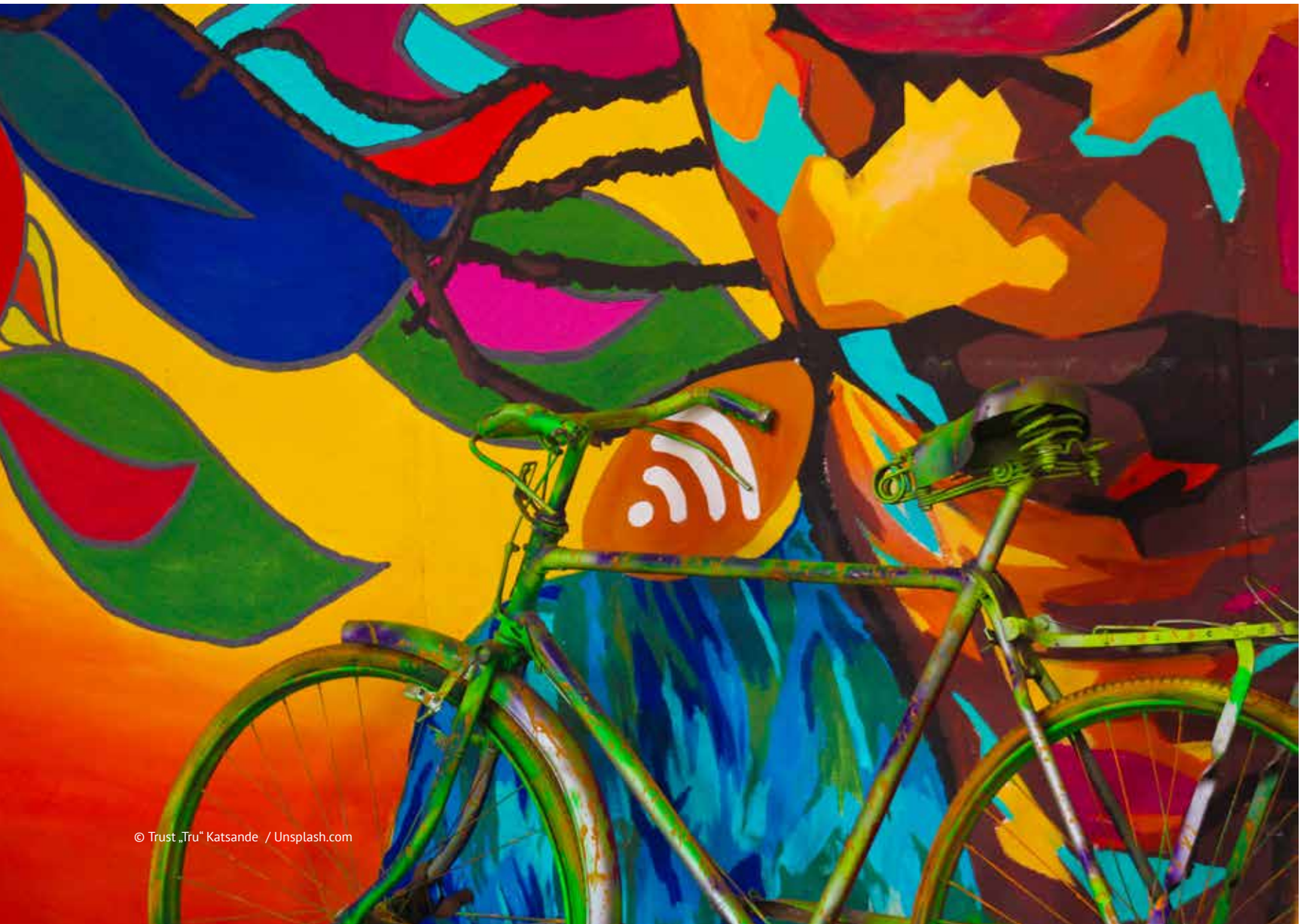
Iš gerųjų pavyzdžių – pradedama naudoti saulės energija, kad ir mažais kiekiais (kai kuriems gatvės žibintams); randasi atliekų perdirbimo gamyklų, nors gyventojai ir įmonės šiukšlių dar nerūšiuoja. Galvojama, kaip užsidirbti ne tik iš naftos ir dujų gavybos bei žemės ūkio, bet ir turizmo (kraštas garsėja gamta – kalnais, kriokliais, bei saugumu); yra programų, skatinančių verslumą ir ypač skaitmeninių paslaugų bei moteris įgalinančių startuolių atsiradimą. Be to, 111-os vietų parlamente numatyta 30 proc. kvota moterims. Alimentų mokėjimo tvarka griežtesnė nei Lietuvoje. Kol Vakaruose diskutuojama, kaip panaikinti atotrūkį tarp tą patį darbą dirbančių vyrų ir moterų uždarbio, čia jo nėra. Kurdistane lengviau nei Lietuvoje pasikeisti lytį, nėra pasipriešinimo dirbtiniam apvaisinimui. Čia taikiai sugyvena įvairiomis kurdų kalbomis kalbančios ir skirtingas religijas išpažįstančios grupės, liberalių ir konservatyvių pažiūrų žmonės.

VAIDA KONTRIMAITĖ

Patarėja organizacinio vystymosi klausimais, GIZ

Zimbabvė

© Trust „Tru" Katsande / Unsplash.com

Afrikos šalimis pradėjau domėtis Vokietijoje, kur išvažiavau baigusi mokyklą Lietuvoje. Ten pabaigusi Afrikos kultūrų ir visuomenių studijas, Zambijoje, Kenijoje ir Zimbabvėje dirbau ŽIV prevencijos srityje, o dabar jau kelerius metus dirbu su gero valdymo programomis Zimbabvėje. Bendradarbiaujame su organizacijomis, kurios skatina pilietinį dalyvavimą ir žmogaus teisių gynimą, daugiausia savivaldybių ir kaimo vietovių lygmeniu. Aš pati dirbu su gyventojų asociacijomis – piliečių bendruomenėmis, kurias galima vadinti bendruomenės lobistais. Tai gyventojų atstovai, turintys tiesioginį kontaktą su savivaldybėmis ir save laikantys atsakingais už bendruomenės teisių gynimą ir jų reikalų tvarkymą. Jie taip pat rašo peticijas ir pozicijos dokumentus į parlamentą, organizuoja susitikimus su tarybomis ar parlamentarais, kad žmonės galėtų jiems pateikti savo problemas, kad jie jas nuneštų aukščiau – suveda politikus su gyventojais.

Gyventojų asociacijų pasiekimai įvairūs. Štai antrame pagal dydį šalies mieste Bulawayo yra didelė organizacija, pasivadinusi „Bulawayo Progressive Residents Association", kurią mes finansuojame. Prieš keletą metų mieste valdžia norėjo įvesti vandens skaitiklius, tačiau gyventojai tam pasipriešino. Jie sakė: „Vanduo yra žmogaus teisė. Nenorime skaitiklių, norime mokėti nedidelį fiksuotą vandens mokestį, nes tiesiog neturime pinigų. Kaip mes gausime vandens, jei neišgalėsime už jį susimokėti?" Jie dirbo lobistinį darbą ir tame rajone skaitikliai nebuvo įvesti. Tai buvo jų pergalė. Kitame miestelyje neseniai buvo kita situacija. Neformaliojo sektoriaus darbuotojai turguose kasdien moka mokesčius savivaldybei, tačiau iš jos negauna jokių paslaugų. Po piliečių spaudimo savivaldybė turguje įrengė kelis čiaupus, kad žmonės savo darbo vietose bent vandens turėtų.

Vokietijoje tokių įformintų piliečių bendruomenių mažai – paprastai žmonės susiburia kažkokiam protestui ar įvykiui, po jo išsisklaido. O Zimbabvėje tai labai populiaru, tokios asociacijos kuriamos visuose miestuose ir miesteliuose. Žinoma, struktūrų yra įvairiausių – vienos turi narystę, kitos pačios pasiskelbia atsakingomis. Didesniuose miestuose būna kelios tarpusavyje konkuruojančios asociacijos, tačiau kai jos dėl rimto reikalo susivienija, jų balsas labai sustiprėja. Dažniausiai asociacijos pradeda formuotis savanoriškais pagrindais, bet norint gauti finansinę paramą joms reikia užsiregistruoti, turėti banko sąskaitą, o tai ne visada į gera – dirbant biure ir gaunant algą prasideda kitos politikos. Kartais geriau dirbti su savanoriais, kurie viską daro iš širdies, bet tokiu atveju mes jiems negalėtume finansiškai padėti, nes reikia viską oficialiai įforminti.

Vakarų šalyse tokios asociacijos galbūt nėra būtinos, nes valstybė jose vis dėlto teikia kažkokias paslaugas. O čia jos atlieka kontrolės funkcijas: prižiūri, kad savivaldybės biudžetas būtų išleidžiamas taip, kaip buvo žadėta. Jei neprižiūrėtų, iš vyriausybės nebūtų jokios atskaitomybės.

Gera matyti konkrečius darbo rezultatus. Dirbame ir su didesnėmis organizacijomis, turinčiomis kelias dešimtis darbuotojų, ir su mažomis, ypač kaimeliuose, kurios jų turi tris keturis. Smagu stebėti, kaip jos plečiasi, mūsų padedamos atsistoja ant kojų. Tai mūsų sėkmės istorijos. Žmonės vis labiau jas gerbia, ir net vietinė valdžia pradeda į jas rimtai žiūrėti ir suvokti, kad nebegali daryti visko taip, kaip darė anksčiau, kai jų niekas neprižiūrėjo. O dabar prižiūri, tad reikia pasitempti.

© IBIS Rice Conservation

JUSTINA KALUINAITĖ

Vystomojo bendradarbiavimo ekspertė

Ekologiško socialinio startuolio „BamThat“ įkūrėja, Lietuva – Kambodža

Kalbėti apie gamybą ir vartojimą Kambodžos kontekste sudėtinga. Didžiąją dalį šalies eksporto (2018 m. – net 74 proc.) sudaro drabužiai ir aksesuarai, daugiausia – į ES ir JAV rinkas. Kambodžoje gamintoms prekėms iškeliauti į Europos Sąjungą yra gan paprasta dėl EBA (angl. Everything But Arms, liet. Viskas, išskyrus ginklus) susitarimo, kuris leidžia importuoti prekes netaikant muitų ir importo mokesčių. Verslininkams tai paranku ir dėl kitų priežasčių: pigios darbo jėgos, šalies pajėgumo patenkinti masinio vartojimo poreikius, taip pat ir dėl ne visada teisingumu pagrįstus rodiklius atspindinčių – bet pelnui naudingų – nacionalinių reitingų (pvz., „Transparency International“ rengiamame korupcijos reitinge 2018 m. Kambodža atsidūrė 160 vietoje iš 180 valstybių, o „Walk Free Foundation“ rengiamoje pasaulinėje šiuolaikinės vergijos ataskaitoje tais pačiais metais Kambodžai skirta 9-oji vieta). Tai reiškia, kad masinės gamybos drabužiai Europoje ar JAV neretai tokie pigūs todėl, kad tikrąją kainą už juos sumoka kiti: ilgos sunkaus darbo fabrike valandos, niekingi atlyginimai, išnaudojimas, cheminė tarša…

Šiuos faktus miniu dėl to, kad dažnai suprantame, nujaučiame arba girdėjome, kad iš „kažkur toli“ atkeliavusios prekės, už kurias mokame pinigus, ne visada gaminamos etiškai, tačiau realią situaciją sunkiai įsivaizduojame. Paprastai drabužiai iš gamybos vietų keliauja konteineriais ir yra perkami tonomis, o ne vienetais. Taip modifikuojami ir vartojimo įpročiai: pvz., masinės gamybos drabužių parduotuvėse rasite daugiau sintetinių, lengvų audinių, tokių kaip nailonas ar poliesteris, nei natūralių, kurie brangesni.

Džiugu, kad egzistuoja iniciatyvos, skatinančios šias problemas spręsti. Tarp jų – kampanijos „Extinction Rebellion Boycott Fashion“ ir „Love Fashion Hate Sweatshops“, ne pelno siekiančios Kopenhagos organizacijos „Global Fashion Agenda“ rengiama ataskaita „The Pulse of the Fashion Industry“ ir kt. Tačiau vitrinose kiekvieną sezoną matant naujas kolekcijas sunku suvokti visą gamybos grandinę ir savo vaidmenį joje. Ką daryti? Reikėtų pradėti nuo paprasto dalyko: nuoširdžiai įvertinti savo vartojimo poreikį ir rasti alternatyvų masinės gamybos rinkai. Jų tikrai yra.

Sąžiningos prekybos, UTZ (darnaus ūkininkavimo) sertifikuotoms ar kitoms atsakingos ir etiškos gamybos iniciatyvoms tikrai nėra lengva tiek rinkos prieinamumo bei pasiekiamumo, tiek jų masto atžvilgiu. Džiugi naujiena ta, kad atsakingos maisto produktų gamybos sertifikavimo gigantai UTZ ir „Rainforest Alliance“ jungiasi kurdami naujas veiklos gaires.

Norėdama visame šiame sūkuryje judėti į priekį, bandau atrasti teigiamus dalykus ir save motyvuoju kurdama tai, kuo tikiu. Taip ir susikūrė daugkartinio naudojimo bambuko šiaudelių, kuriuos atsakingai gaminame Kambodžoje, iniciatyva. Stengsiuosi, kad mūsų šiaudeliai taptų pirmąja Lietuvos organizacijos gaminama preke su „sąžiningos prekybos“ ženklu (tam reikia 3 metų patirties). Deja, Lietuvoje dar neturime organizacijos, kuri būtų oficialiai sertifikuota kaip sąžiningos prekybos gamintoja ir (arba) platintoja.

Kambodžoje vienkartinio plastiko vartojimas didesnis nei Lietuvoje. Dar opesnė ir su vartojimu tiesiogiai susijusi problema yra atliekų tvarkymas: šiukšlės dažniausiai atsiduria bet kur ir visur. Politiniu lygmeniu galime pasidžiaugti, kad po Filipinų vyriausybės sprendimo Vakarams atgal išsiųsti jų šiukšlių konteinerius su neperdirbamos atliekamos Kambodža pasielgė taip pat: čia „išmesti“ atvežti konteineriai iškeliavo atgal į JAV ir Europą, juos atvežusi įmonė nubausta už nelegalų importą ir tikimasi, kad tai nevienadienis ir nevienkartinis sprendimas.

Yra įvairių darnesnį vartojimą skatinančių iniciatyvų, tarp kurių galima paminėti įvairiose Azijos šalyse veikiančią mobiliąją programėlę „Refill Not Landfill“. Joje nurodomos kavinės, restoranai, viešbučiai bei kitos įstaigos, kuriose galima nemokamai prisipildyti savo gertuvę geriamojo vandens ir nebereikia pirkti dar vieno plastikinio buteliuko. IBIS yra aplinkosaugai draugiška bendruomenė Kambodžoje, superkanti ryžius iš vietos ūkininkų, kurie ne tik įsipareigoja nenaudoti chemikalų ir pesticidų, bet ir gamybos plėtros procese atsakingai elgtis su flora ir fauna – pavyzdžiui, išsaugoti prie išnykimo ribos esančio Kambodžos nacionalinio paukščio didžiojo ibiso lizdus ir buveines. Džiugu ir tai, kad visuomenė vis daugiau dėmesio skiria startuoliams ir jų erdvėms, kad gimsta naujos iniciatyvos ir, tikiuosi, darnesnis rytojus.

© Ernestas Zacharevič

ERNESTAS ZACHAREVIČ

Menininkas

Menas yra nuostabus įrankis, galintis suteikti emocinį ryšį su situacijomis ir problemomis, ir man svarbu naudoti šį jo aspektą.

Malaizijoje gyvenu nuo 2010 m. Čia gaisrų būna kasmet, bet 2015 m. vasarą situacija buvo kritinė, ypač kaimyninėje Indonezijoje. Visame regione – smogas, dūmai, sunku kvėpuoti, visi kosėja. Gaisrų ne vienas ar du, jų keliasdešimt tūkstančių ir jie nėra atsitiktiniai. Tie gaisrai – industrijos standartas. Taip ruošiama žemė aliejinių palmių plantacijai: iškerti mišką, jį padegi ir tada sodini palmes. Sugalvojau pradėti projektėlį menu papasakoti apie tai, kas vyksta. Taip gimė „Splash & Burn“. Bendradarbiauju su Indonezijos organizacija „Orangutan Information Centre“, kuri atsodina miškus.

Vietinių žmonių nuomonė apie palmių aliejaus industriją yra dvejopa. Viena vertus, stipri propaganda spaudoje, kur palmių aliejus vaizduojamas tik kaip ekonominis išsigelbėjimas, tad daugelis laikosi požiūrio, kad tai jų vienintelis būdas pragyventi. Tačiau kiti supranta žalą gamtai, ypač vyresnės kartos žmonės, kurie matė savo šalį keičiantis per pastaruosius 40 metų, per kuriuos buvusi tropinio rojaus sala virto tiesiog didžiuliu ūkiu. Jie mato, kad gyvenimo lygis nelabai išaugo, žmonės netapo laimingesni, tiesiog yra daugiau palmių aliejaus ir mažiau miškų. Kaip ir visur pasaulyje, čia darosi vis šilčiau – šalyje, kurioje jau ir taip pakankamai šilta. O plius dar smogas paskutinius 20 metų. Beveik kiekvienoje šeimoje yra smogo paveiktas žmogus – sergantis vėžiu, plaučių uždegimu.

Dirbu ir prie kito projekto Sumatros saloje, kur situacija kritinė: prieš porą metų ten atrasta nauja orangutanų rūšis, ir būtent jų gyvenamoje teritorijoje statoma hidroelektrinė. Statybos jau pradėtos, keliai tiesiami, miškai pjaunami, bet norime, kad tą projektą valdžia atšauktų. Gamtosaugininkai siekia tą vietovę įrašyti į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą ir taip ją apsaugoti. Nupaišiau orangutanus ant užtvankos prie krioklio, o dabar su kolegomis apie tai kuriame trumpą filmą.

Darnaus vystymosi tikslai yra labai aktualūs, jie tarsi tarptautinė konstitucija – vienintelė, kurią turim. Esame vienas pasaulis, viena bendruomenė ir turime būti atsakingi už savo veiksmus ir savo įtaką vieni kitiems bei suprasti, kad nesame nei blogesni, nei geresni nei žmogus Jemene ar ūkininkas Indonezijoje. Privalome suvokti, kaip prie visko prisidedame, kokią įtaką darome, ir stengtis tai pasukti į geresnę pusę. Būtina kelti klausimus, į kuriuos žmonės norėtų patys sau atsakyti: ką aš darau, kokia mano įtaka aplinkai, žmonėms, miškams? Prie kokios ateities noriu prisidėti savo veiksmais?

Žmonės į gamtos apsaugą dažnai nekreipia dėmesio, nes apie tai galvoti nemalonu. Gyvename laikais, kai turime viską, ko mums reikia. Galime pragyventi ir su mažiau. Nebegalime pakeisti to, kaip užaugome mes. Bet yra karta, kurie auga dabar ir tai, kas šiuo metu vyksta, darys didžiulę įtaką jų gyvenimui. Bet koks pokytis, kurio imsimės nuo šiandien iki savo gyvenimo pabaigos, turi būti sąmoningas sprendimas pasikeisti. Dabar yra kritinis momentas istorijoje.

Kad ir kokia beviltiška atrodo klimato krizės situacija ir pasaulinė ekologijos problema, yra daug vietos optimizmui matant, kaip tai svarbu jauniems žmonėms, kurie suvokia, ką daro ir ką nori daryti. Štai matome tūkstančius moksleivių, Paryžiaus gatvėse kalbančių apie klimatą, atšilimą, gamtosaugą – tai yra mega cool! Labai smagu matyti jaunąją kartą, besidominčią tuo, kas svarbu.

© Kate Holt

Dr. GRAŽVYDAS JASUTIS

Konfliktų valdymo specialistas, kviestinis dėstytojas Ženevos universitete

ES monitoringo misijos Gruzijoje ir Indonezijoje

ESBO misijos Kosove ir Makedonijoje

NVO „Trust in Development“ įkūrėjas

Kiekvienas konfliktas turi savų bruožų, tačiau galime išskirti ir tam tikrus panašumus, egzistuojančius beveik visose pokonfliktinėse visuomenėse. Visų pirma, jų politinis, ekonominis ir socialinis gyvenimas yra militarizuotas: žmogus su ginklu sprendžia tiek nusiginklavimo, tiek kultūros ar ekonominius klausimus. Antra, vyraujantis nesaugumo jausmas. Kai Indonezijoje Naujųjų metų proga mano kolegos šaudė fejerverkus, jų sprogimai vietiniams gyventojams priminė karinius susirėmimus. Trečia, silpni instituciniai gebėjimai. Pavyzdžiui, po karo Kosove tokių institucijų apskritai nebuvo ir tarptautinė bendrija padėjo jas kurti, o Malyje instituciniai gebėjimai labai silpni. Vyrauja nepotizmas, religiniai lyderiai, egzistuoja alternatyvi valdžia. Vieni rimtesnių žmogaus teisių pažeidimo atvejų, su kuriais man teko susidurti, buvo vergija. Vietinių žmonių baimė kreiptis į policiją, korupcija yra nuolatiniai palydovai pokonfliktinėse visuomenėse. Pagrindinės klaidos su tuo kovojant dažniausiai būna beatodairiškas tarptautinės bendrijos bandymas primesti savo standartus. Jie, žinoma, geri, tačiau skubotas jų diegimas neleidžia pasiekti teigiamų rezultatų.

Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo (VB) stiprybės – entuziazmas, energija ir noras veikti. Silpnybes siečiau su ribotu tęstinumu: nedideli projektai pasiekia tik trumpalaikių rezultatų ir jų tęstinumas dažnai lieka dokumentuose ir skaidrėse. Todėl būtų tikslinga didinti lėšas, solidarizuotis su kitomis Baltijos ir Šiaurės šalimis ir bandyti pasiekti konkretesnių rezultatų. Mūsų skiriamos lėšos nedidelės ir jų panaudojimo išdavos atitinka jų lygį.

VB nėra pelno siekianti veikla, bet šalies nevyriausybinių organizacijų (NVO) sektorius pritraukia pakankamai entuziastų, veikia nemažai organizacijų, įgyvendinami projektai įvairiose šalyse. Bet trūksta konsoliduoto, aktyvaus lobizmo ES ir JT struktūrose – čia pagalba ir užtarimu galėtų prisidėti ir Lietuvos vyriausybinės agentūros. Lietuvos VB prioritetinės kryptys sietinos su šalies užsienio politika, tačiau galima būtų orientuotis ir į tuos regionus, kur reikalinga konkreti parama, ekspertizė ir lėšos (pvz., vertinant poreikį, didesnį dėmesį skirti mažiausiai išsivysčiusioms šalims).

Darnaus vystymosi tikslai apima žymiai platesnę tematiką nei prieš juos buvę Tūkstantmečio vystymosi tikslai. Be to, jie gerokai ambicingesni, nors jų įgyvendinimas ir gali būti kvestionuojamas. Bet ambicijos reikalingos, nes jos gali pasitarnauti ir pasitarnauja kaip papildomas mechanizmas, skatinantis valstybes ir tarptautinę bendriją veikti. Ir nors teisiškai jų įgyvendinimas nėra imperatyvus, bet juk dėl Darbotvarkės šalys narės pačios sutarė ir politiškai įsipareigojo jį įgyvendinti.

© Paulo Pereira

IEVA LAZAREVIČIŪTĖ

JT Vystymosi programa (UNDP), Brazilija

DVT yra pagrindinis JT orientyras iki 2030-ųjų metu, tačiau tai nėra pirmoji tokia platforma – turėjome 8 Tūkstantmečio plėtros tikslus, turime JT Žmogaus socialinės raidos indeksą. Stengiamės, kad visos mūsų veiklos prisidėtų prie DVT įgyvendinimo: minimum jų nepažeistų, maximum – prisidėtų. Skleidžiame informaciją apie DVT: mokome partnerius, kad jie egzistuoja ir ką su jais daryti. Tačiau tai nereiškia, kad kiekvienas pokalbis sukasi apie DVT. Galiu kalbėti apie žuvų apsaugą ir plastmasės neplitimą, nebūtinai paminėdama 14 tikslą, o kaip apie savaime suprantamą dalyką.

Viena pagrindinių Darbotvarkės charakteristikų ta, kad visi tikslai yra integruoti ir nedalomi: viskas, ką darai, paveikia kitus aspektus, komponentus ir darbo sritis. Pvz., Brazilijos šiaurės rytuose sausra nėra naujiena, kitoje dalyje vandens paprastai pakanka. Bet keičiantis klimatui pasikeitė ir lietaus iškritimo parametrai, jo sumažėjo. Buvo nuspręsta taupyti lietaus vandenį ir juo laistyti augalus, plauti grindis ir pan. Taupė taip, kad pradėjo veistis uodai – o čia uodas ne lietuviškas – kai įkanda, paniežti ir baigiasi. Ne, čia uodas atneša maliariją, dengį ir kitas ligas. Baigėsi tuo, kad bandymas išspręsti 6 tikslą – sutaupyti lietaus vandens – pažeidė 3 tikslą – sveikatos apsaugą. Tai pagrindinis iššūkis, nes reikia labai atsakingai apgalvoti, kaip tam tikri veiksmai paveiks kitas sritis.

Kita vertus, ši DVT charakteristika suteikia galimybę investuojant lėšas į vieną konkrečią sritį kartu teigiamai paveikti daug kitų sričių vienu metu. Remdamiesi šiuo principu, padedame savivaldai ir valstijų valdžiai identifikuoti šiuos horizontaliuosius faktorius, vadinamus akceleratoriais. Analizuojame kiekvienos šalies, kurioje dirbame, poreikius ir konkrečią situaciją. Dirbame įvairiausiomis kryptimis – su nacionaline valdžia, ministerijomis, savivaldybėmis, privačiu sektoriumi, trečiuoju (nevyriausybiniu) sektoriumi.

Mano darbas yra parengti paramos strategijas savivaldos ir valstijų lygmeniu. Brazilija didžiulė, ji suskirstyta į 27 valstijas ir turi daugiau kaip 5 tūkst. savivaldybių. Štai Piaujyje, vienoje skurdžiausių valstijų, neseniai atlikome išsamią analizę apie vieną iš akceleratorių – tai investicijos į jaunas 14–25 m. moteris, kurios gali teigiamai paveikti visos valstijos plėtrą. Padeda tai, kad Piaujo valdžia suinteresuota ne tik ekonominiais ar socialiniais, bet ir integraliais sprendimais. Be tokios bazės neįmanoma pasiekti gerų rezultatų.

Analizavome keletą aspektų: pirmas iš jų – moterų ekonominė veikla: ar joms prieinami kreditai, ar jos gali kurti savo įmones ir kokias, ar dirba tik pačios, ar įdarbina ir kitus. Antras – saugumo situacija: nusikalstamumo prieš moteris viešojoje erdvėje ir namuose paplitimas, ar jos turi saugią aplinką. Brazilijoje smurtas prieš moteris labai dažnas. Moterų dalyvavimas politinėje veikloje buvo trečias komponentas. Pastebėjome, kad ir įstatymų leidžiamojoje, ir vykdomojoje politikoje moterų labai mažai, valdžioje jos paprastai užima tik administracines pozicijas, į vadovaujamas nepakyla. Taip pat analizavome moterims prieinamų socialinių paslaugų tinklą. Brazilijoje mokyklų, vaikų darželių nėra tiek daug, kiek Lietuvoje. Po mokyklos vaikai sėdi namie, juos tradiciškai prižiūri mama, nes tėvas turi uždirbti pinigus. Tas pats su senelių priežiūra – moteris turi mesti darbą, kad juos prižiūrėtų. Tad moterys lieka namie ir nuo to nukenčia jų dalyvavimas ekonominėje ir politinėje veikloje. Penktasis komponentas buvo švietimas – kiek moterims jis prieinamas ir ar jos turi galimybę mokytis tą dalyką, kurį nori. Pagal šią multidisciplininę analizę Piaujo valstijai sudarėme darbo planą, kuriame išdėstėme, kokia politika ir viešieji bei privatūs projektai galėtų išspręsti šią situaciją padidindami socialines paslaugas, moterų priėjimą prie švietimo, ekonominės veiklos, politinės sferos ir tokiu būdu teigiamai paveikti visos valstijos ekonominę ir socialinę plėtrą.

Tą patį metodą pritaikėme Amazonės valstijoje, kur ieškojome būdų, kaip suderinti ekonominės plėtros ir aplinkosaugos interesus visos valstijos naudai.

Kliūtys gerų idėjų ir projektų įgyvendinimui ir Brazilijoje, ir visame pasaulyje panašios. Bene rimčiausia jų – korupcija, dėl kurios sprendimai turi mažai bendro su realiais strateginiais prioritetais ir galimybėmis; sudėtingi biurokratiniai reikalavimai, stabdantys individualias iniciatyvas; riboti ar neprieinami finansiniai ištekliai ir žinios: kartais žmogus turi gerų idėjų, bet nebūtinai informacijos, kaip jas įgyvendinti. Be to, dėl žinių stokos dažnai pritrūksta ir pasitikėjimo savimi, kad idėją tikrai galima paversti realybe.

Prieš porą metų Brazilijoje atlikome tyrimą ir nustatėme, kad gerai pažįstančiais DVT save laiko 1 proc. respondentų, maždaug pusė apie juos yra girdėję. Tačiau uždavėme ir kitą labai svarbų klausimą, į kurį būtina atsakyti ir Lietuvoje: kas yra atsakingas už tikslų įgyvendinimą? Brazilijos atveju absoliuti dauguma įsitikinę, kad visa atsakomybė yra valdžios institucijų rankose. Iš tikrųjų ne visai taip. Apskaičiavome, kad iš 169 DVT uždavinių už maždaug 130 įgyvendinimą atsakinga nacionalinė valdžia; už 100–110 – savivalda; už 80–90 – privatus sektorius ir už 50–60 – tarptautinės organizacijos. Tad atsakomybė padalyta, o visuomenė taip pat yra atsakinga – ir NVO, ir kiekvienas individas gali ir turi prisidėti prie DVT įgyvendinimo.

Dar neturime idealių sprendimų. Paruoštų ir išbandytų receptų nėra. Visose situacijose reikės surasti tinkamiausią kompromisą. Man atrodo, kad būtent tam ir buvo sukurta ši Darbotvarkė, tam ir dirbame – kad skatintume inovaciją, orientuodamiesi į šiuos tikslus. Bet jos pati viena nesukurs jokia organizacija – nei JT, nei Aplinkos ministerija ar kokia laboratorija. Pastebime, kad didžiausios inovacijos kyla iš bendradarbiavimo erdvės, kur įvairios nuomonės, gyvenimo ir institucinė patirtis, skirtingi poreikiai bei žinios sukuria terpę naujiems sprendimams surasti.

© Jasmin Sessler / Unsplash.com

